

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra geografie**

Bakalářská práce

**Územní polarita socioekonomické diferenciacce
Turecka**

Autor: Jiří Zínek

Vedoucí práce: RNDr. et PhDr. Aleš Nováček, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlašuji, že předkládanou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne .....

.....

Jiří Zínek

Poděkování:

Touto cestou bych rád poděkoval RNDr. et PhDr. Aleši Nováčkovi, Ph.D., vedoucímu své bakalářské práce, za ochotu a odbornou pomoc, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Také bych chtěl poděkovat Lucii Tvrdíkové za trpělivost a podporu zejména při zpracovávání statistických dat. Dík patří i celé rodině, která mě podporovala v celých studiích.

ANOTACE

ZINEK, J. (2018): Územní polarita socioekonomické diferenciacie Turecka. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 77 s.

Bakalářská práce se zabývá územní polaritou socioekonomické diferenciacie Turecké republiky. Jev územní polarity je analyzován deseti socioekonomickými ukazateli, které byly rozděleny do tří skupin, ekonomických, sociálních a ostatních determinantů. Práce se dále věnuje determinantům územní polarity a objasňuje kauzality jejich vzniku. Přestože je kladen primárně důraz na situaci v Turecké republice, neabsentuje zde komparace s některými evropskými státy.

Klíčová slova: Turecko, územní polarita, socioekonomická diferenciacie, regionální disparity, determinanty.

ABSTRACT

ZINEK, J. (2018): Territorial polarity socio-economic differentiation in Turkey. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Geography, 77 p.

This Bachelor thesis focuses on territorial polarity of social-economic differentiation in the republic of Turkey. The territorial polarity phenomenon is defined by ten social-economic factors, divided into following three groups, economic, social and other determinants. The study further analyses these territorial polarity determinants and clarifies causalities of their origin. Nevertheless, this work primarily emphasizes the situation in the republic of Turkey, it doesn't miss a comparison with some European countries too

Keywords: Turkey, spatial polarity, socioeconomic differentiation, regional disparity, determinants.

OBSAH

1.	ÚVOD.....	6
2.	TEORETICKÁ VÝCHODISKA A DISKUSE S LITERATUROU.....	10
	2.1 Teoretické přístupy	10
	2.2 Diskuse s literaturou	12
3.	METODIKA.....	17
	3.1 Vymezení regionů Turecka.....	17
	3.2 Výběr ukazatelů	18
	3.3 Metody analýzy.....	21
4.	HISTORICKO-GEOGRAFICKÝ KONTEXT	25
	4.1 Historický vývoj Turecka	25
	4.2 Fyzicko-geografické podmínky Turecké republiky.....	29
	4.3 Socioekonomická diferenciacie Turecka v širším geografickém kontextu	30
5.	ANALÝZA SOCIOEKONOMICKÉ DIFERENCIACE REGIONŮ TURECKA .	35
	5.1 Ekonomické ukazatele	35
	5.2 Sociální ukazatele	40
	5.3 Ostatní ukazatele.....	46
	5.4 Analýza faktorů.....	49
6.	SYNTÉZA ÚZEMNÍ POLARITY TURECKA.....	56
	6.1 Dominantní determinanty územní polarity	59
	6.2 Kategorizace ukazatelů dle míry polarity	61
	6.3 Specifika	63
7.	ZÁVĚR.....	66
8.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	70
9.	SEZNAM MAP	75
10.	SEZNAM TABULEK	75
11.	SEZNAM PŘÍLOH.....	76

1. ÚVOD

Turecko je velmi specifickou zemí nacházející se v prostoru střetu dvou kultur a světadílů. Již celá století pronikají na turecké území vlivy evropské křesťanské civilizace ze západu a naopak z východu vlivy orientu. Aspekty obou kultur lze pozorovat v turecké architektuře, umělecké tvorbě, ale například i v ekonomické konkurenceschopnosti, právním zákoníku, či ústavě. Ovšem i turecké etnikum silně ovlivňuje a ovlivňovalo region, ve kterém se nachází. Nejvíce pozůstatků turecké kultury nalezneme na Balkánském poloostrově, kde docházelo k islamizaci obyvatelstva (především Albánie), stavbám minaretů, či mešit a šíření turečtiny.

Turecká republika je poměrně mladou zemí, vzniknuvší až v roce 1923 jako nástupnický stát Osmanské říše. Osmanská říše však byla rozsáhlejší, než je dnešní Turecko. Po první světové válce totiž Turecko přišlo prakticky o veškeré evropské území v důsledku reparací po první světové válce, kterou Osmanská říše prohrála společně s Německem a Bulharskem (Pirický 2008). Již od počátků svého bytí prochází Turecká republika nezadržitelným rozvojem. Tento progres byl zahájen především postavou prezidenta Mustafi Kemala Atatürka, jehož snem bylo vytvoření silné sekulární republiky konkurenceschopné západním velmocím ve všech ohledech.

Téměř s jistotou lze říci, že vývoj a progres jednotlivých oblastí však nebude rovnoměrný a proto si tato práce klade hlavní cíl, a sice analýzu územní polarity socioekonomické diferenciaci Turecka. Pro vytvoření komplexní geografické analýzy je nutné sledovat široce orientované ukazatele, skrze které budou regiony Turecka hodnoceny. Pro potřeby této práce byly vytvořeny tři skupiny ukazatelů, a to ekonomické, sociální a ostatní, přičemž ostatní ukazatelé sledují politickou realitu v jednotlivých regionech. Dalším cílem této práce je detekce potenciální existence převažujícího gradientu územní polarity. V případě, že se na území Turecka nachází, budou sledovány územní disparity. V této práci také došlo ke zkoumání kauzalit těchto pravidelností z hlediska socioekonomického, fyzickogeografického, ale i historického kontextu.

Na základě výše uvedených cílů a prostudování literatury zabývající se územní polaritou byly vytvořeny vstupní hypotézy bakalářské práce, které budou postupně ověřovány.

- 1) Západo-východní gradient je fenomén, který se podle Nováčka (2012) vyskytuje především ve státech střední Evropy. Jde o jev, který se projevuje svými disparitami v socioekonomických ukazatelích, přičemž západní regiony dosahují lepších výsledků, než zaostávající východní regiony. V Evropě došlo dříve k industrializaci, rozšíření tisku, či parlamentarismu než v Asii a i proto je Evropa jedním z nejvyspělejších regionů světa. Proto lze predikovat, že i na území Turecké republiky bude docházet k podobnému jevu, jako ve střední Evropě. Regiony ležící na západě země, ovlivňované vyspělou Evropou, budou vykazovat socioekonomické ukazatele na vyšší úrovni, než regiony na východě země. Mezi socioekonomické ukazatele, na nichž se transparentně projeví tento jev, patří například HDP na jednoho obyvatele, nebo míra rozvodovosti v jednotlivých regionech Turecka.
- 2) V 80. letech 20. století v Turecké republice probíhaly nejsilnější snahy o liberalizaci a otevírání se západu, což znamenalo i sílící globalizační tendence. V tomto období docházelo hlavně k podpoře exportu, což vedlo i k poměrně dynamickému růstu HDP Turecké republiky (Gezici, Hewings 2004). Lze tedy předpokládat, že metropolitní globalizované regiony s koncentrací průmyslu a vyšších ekonomických aktivit na západě země budou mnohem bohatší, než ostatní regiony bez silného centra a dojde tak k otvírání pomyslných nůžek ve vyspělosti.
- 3) Podle Geziciho a Hewingse (2004) se zaměstnanost v terciéru v posledních 40-ti letech v Turecku velmi dynamicky rozrůstá především v hlavním městě Ankaře a západních regionech s velkými městy, které jsou podle výše uvedené hypotézy ekonomicky vyspělejší. Ovšem i cestovní ruch je velmi významným zaměstnavatelem v oblasti terciéru (Legierská, 2007). Proto lze předpokládat, že nejvyšší zaměstnanost v terciéru bude sledovat turisticky atraktivní turecké pobřeží Středozemního moře a velká metropolitní města, která plní administrativní funkci.

- 4) Region hlavního města Ankary a největšího města Istanbulu budou velmi silně deformovat západovýchodní gradient především ekonomických ukazatelů jako HDP na jednoho obyvatele, či průměrné měsíční mzdy, stejně tak jako u Polska (Vácha 2014), či Maďarska (Kebza 2015). Vyšší vyspělost metropolitních regionů, oproti rurálním regionům sleduje i Nováček (2014), který upozorňuje na narůstající disproporce mezi oběma skupinami regionů.

- 5) Podle Touška, Kuncce, Vystoupila a kol. (2008) bylo vzdělání ve středověku privilegiem nepočtených elit, což se však změnilo v dobách humanismu. I tak lze gramotností obyvatelstva poměrně snadno charakterizovat vyspělost určité populace, a to jak sociální, kulturní, tak i ekonomickou. Turecká republika vznikla již v roce 1923 a jde tedy již o téměř sto let starou demokratickou prezidentskou republiku, která již ve svém počátku prodělala několik reforem, které měly vymýtit negramotnost a zvýšit kvalitu vzdělávání (Pirický 2008). Lze tedy předpokládat že, se v Turecku nachází nižší podíl vysokoškolsky vzdělaných a naopak vyšší podíl negramotných na rurálním, tradicionalistickém východě, kde vzdělání žen nemá takovou tradici, ale i přes východní vliv zaostávající Asie se Turecká republika v ukazatelích negramotnosti a podílu vysokoškolsky vzdělané populace bude pohybovat téměř na úrovni vyspělé Evropy.

Úvod slouží ke stručnému popisu práce a seznámení čtenáře s čím se vlastně samotná práce zabývá. V úvodu došlo k vytyčení základních cílů, které tvoří jakousi kostru bakalářské práce. Na samotném závěru této kapitoly jsou představeny vstupní hypotézy. Následuje druhá kapitola nesoucí název Teoretická východiska, která je rozdělena na dvě podkapitoly, práce s literaturou a teoretické přístupy. V podkapitole práce s literaturou dochází k diskuzi autorů odborné literatury, již se zabývají tématem Turecka a územní polarity. Samozřejmě zde nalezneme i statistické zdroje, které tvoří základ celé této práce a bez, kterých by práce ani nebyla možná. Následuje metodická část tvořící základy analýzy, která v práci proběhla. Autor se zabývá volbou sledovaných územních jednotek Turecka. V neposlední řadě v metodické části proběhla sumarizace socioekonomických ukazatelů. Skrze tyto ukazatele lze analyzovat polarizaci sledovaného území. A nesmíme opomenout také na kvantitativní a geografické metody, které jsou rozebírány na samém konci kapitoly. Následuje kapitola pojednávající o celkovém historickém kontextu Turecka a jeho vývoji až do současné doby. V další velmi důležité části této bakalářské práce je sledována

polarizace socioekonomické diferenciacie. Nachází se zde tři skupiny determinantů, které slouží ke komparaci jednotlivých regionů a podle, kterých můžeme každý jednotlivý region podrobně sledovat. Jde o ekonomické, sociální a ostatní ukazatele, přičemž ostatní ukazatele sledují politické preference v jednotlivých regionech Turecké republiky. Šestá kapitola hledá pomocí syntézy různé územní homogenity (disparity) a determinanty, které ovlivnily polarizaci Turecké republiky, tak jak je zřetelná dnes. Také je zde zakotvena rozhodující analýza, která srovnává všechny aspekty výzkumu s mediánem. Pro lepší transparentnost výsledků je tato analýza podpořena i tabulkovými a mapovými výstupy. Na samotném závěru se autor zabývá problémy a nejasnostmi na které narazil a u kterých by mohlo dojít k dalšímu studiu. Samozřejmě došlo i k verifikaci hypotéz, skrze které byla práce shrnuta.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA A DISKUSE S LITERATUROU

Pro bližší analýzu trendu územní polarity je nutné seznámení se s teoretickými východisky a pojmy, který tento trend popisují, a ze kterých tato práce vychází. Existuje celá řada literatury reflektující tuto problematiku, vznikající již od první poloviny 20. století a prolínající se mnoha rozličnými obory. Odborná literatura se tak stala pilířem při tvorbě hypotéz a sehrála velmi důležitou roli při hledání kauzalit disparit v území.

2.1 Teoretické přístupy

Regionalizací prostoru, ve kterém se nachází Turecká republika, se zabývá Sheehan (2004), který považuje Turecko za velmi specifickou zemi, která je po staletí ovlivňována vyspělou evropskou ekonomikou ze západu a blízkovýchodními zvyky a kulturou z východu. Územní polarita je tak ovlivňována dualitou mezi socioekonomicky vyspělejší Západem a naopak zaostávajícím Východem. Fenomén západovýchodního gradientu se nachází i v prostoru Střední Evropy, který se taktéž projevuje vyšší vyspělostí západních regionů, před východními, lokalizovanými blíže zaostávající Východní Evropě (Nováček 2012, Křen 2005). Ovšem dříve se na tureckém území uplatňovaly především disparity mezi vyspělejší (řeckým) pobřežím a vnitrozemím. Regiony ležící na pobřeží Středozemního a Egejského moře byly totiž dříve vystaveny vlivům vyspělejších evropských kultur, ale také přímořskému obchodu (Sheehan 2004), který tyto regiony obohacoval. Opačný trend lze pozorovat například v Itálii, kde jsou severní vnitrozemské regiony vyspělejší, než jižní přímořské (Nováček 2012). Transformace dominance západních regionů před jižními přímořskými regiony Turecka nastala pravděpodobně v období příchodu Osmanů a jejich pronikání na Západ (pravděpodobně tak jde o 14. až 15. století, kdy Osmané podnikali loupežné výpravy na Balkán a obohacovali svá území).

Základním teoretickým konceptem pro zhotovení této práce je Friedmanův (1966) koncept jádro-periferie, který byl později upraven Wallersteinem (1974). Wallerstein dělí státy/regiony do tří skupin, a sice jádrové, semiperiferní a periferní. Jádrové oblasti jsou nejsilnějšími regiony, které jsou ekonomicky nejvyspělejší a ve kterých se nachází administrativní centra. Semiperiferní regiony nejsou tak vyspělé jako jádrové oblasti a jejich hlavní funkcí je zprostředkovávat komunikaci mezi jádry a periferiemi. Jádrové oblasti i oblasti semiperiferie používají periferie jako oblast pro svůj vlastní prospěch. Periferní oblasti jsou nejchudšími a nejzaostalejšími regiony, které poskytují levnou

pracovní sílu a nerostné bohatství. Tato práce se pokouší analyzovat právě vztah jádra a periferie na území Turecké republiky skrze výše popsané ukazatele. Hirschmann (1958, cit. v Blažek, Uhlíř 2011) považuje nerovnosti ve stupni vývoje jako nezbytné, protože tyto disparity napomáhají k udržení ekonomik. Pro tradiční nahlížení na Evropu je Západ jádrovou oblastí, naopak Východ je považován za periferní oblast bez dlouhodobě silného a konkurenceschopného jádra (Blažek, Uhlíř 2011). Předchůdcem Wallersteinovy teorie závislosti, popřípadě světového systému byla práce německého geografa Christallera nesoucí název teorie centrálních míst. Christaller zformuloval teorii již v roce 1933, kde definoval centrální místa (jádra), jako centrální administrativní zboží a služby poskytující jednotky, které jsou obklopeny periferními oblastmi. Tato teorie řešila rozmístění sídel v prostoru z hlediska ekonomických zvyklostí a aktivit obyvatelstva. Díky analyzování především spotřebitelů a obchodníků daného území byly vytvořeny obslužná centrální místa, tedy jádra (Čerba 2013). Teorie centrálních míst byla teorií, která se skrze druhou světovou válku uplatňovala i v praxi v plánech na území okupovaného Polska.

Regionálním rozvojem a územní polaritou se zabývá i duo autorů Blažek, Uhlíř (2011), kteří jsou spíše skeptičtí k fungování konceptu jádro-periferie. Autoři totiž zmiňují, že jádro-periferie je konceptem, který by mohl fungovat jen v případě dodržení všech definovaných znaků v jednotlivých regionech. Tyto konsolidované regiony se však v Evropě objevují jen zřídka a na tureckém území je tomu také tak. Blažek s Uhlířem (2011) přináší i svůj pohled na věc, a sice regionální rozvoj a socioekonomický progres neroste ve všech regionech stejně rychle, různá průmyslová odvětví nezaručují stejný ekonomický růst a je nemožné úplně vymýtit regionální rozdíly (fyzicko-geografické vlastnosti území, specializace na různé odvětví, atd.). Neméně důležitým determinantem vývoje je i nerostné bohatství, které je velmi nerovnoměrně rozloženo v území a které podmiňuje socioekonomický rozvoj. S tímto tvrzením se ztotožňují Hewings s Gezicim (2004), kteří právě na území Turecka dokladují nerovnoměrný progres jednotlivých regionů. Další nesrovnalostí s Christallerovou teorií centrálních míst, či Wallersteinovou teorií závislosti je dominantní postavení hlavních měst, tedy jader, která ve většině případů daleko převyšují jiná jádra států, které se tak stávají spíše semiperiferními.

Koncept, který popisuje uspořádání územní polarity Evropy je koncept Modrého banánu, který vytvořila skupina francouzských geografů vedených Rogerem Brunetem v roce 1989. Územně se Modrý banán nachází v západní Evropě, kde se táhne od města Londýn, Brusel, Amsterdam, Kolín nad Rýnem, Frankfurt nad Mohanem, Curych až po italský Milán. Jde o region, který představuje socioekonomické jádro Evropy.

Ze sociálního hlediska jde o jeden z nejhustěji osídlených regionů, což dokazuje i to, že v tomto území je lokalizována téměř polovina populace Evropské Unie s mnohem vyšším stupněm urbanizace. Z ekonomického hlediska jde o region, který dosahuje vyšší produkce HDP a je celkově ekonomicky silnější (Toušek, Kunc, Vystoupil 2008). Existují však i další socioekonomicky silné oblasti v evropském kontextu. Podle Mulíčka (2008) byl vytvořen i další alternativní poměrně rychle se rozvíjející sídelní systém, který byl vytvořen díky změnám ekonomicko-geografického prostoru Evropy. Dalším takovým regionem je Sunbelt. Tento region začíná italským městem Milán, pokračuje přes Marseille, Barcelonu až po Valencii. V neposlední řadě se v Evropě nachází také oblast tzv. Žlutého banánu, který je lokalizován od Paříže, přes Berlín až po Varšavu. Dalšími alternativními osami jsou osy Milán – Záhřeb – Bělehrad – Sofie – Istanbul – Ankara, či osa Berlín – Praha – Vídeň – Budapešť – Bukurešť – Istanbul - Ankara. Poslední dvě osy znázorňují dominantní směr obchodu Turecké republiky s jinými státy (příloha č. 1). Je tedy velmi dobře patrné, že do budoucna je predikována ještě větší návaznost Turecké republiky na EU (Blotevogel 2012). Ovšem i nadále zůstává oblast Modrého banánu jedinečnou oblastí s velmi výkonnou ekonomikou a se sociálními ukazateli, které převyšují svou úroveň prakticky všechny státy světa.

2.2 Diskuse s literaturou

Pro potřebu analýzy územní polarizace Turecké republiky je nutné vymezení, kde vlastně Turecko leží a v jakém regionálním kontextu je vnímáno. Evropští geografové vymezují hranici mezi Evropou a Asií následovně. Na severu je pomyslná linie této hranice vedena od Nové země přes pohoří Ural, tato linie dále sleduje řeku Ural, někdy je uváděna i řeka Emba a pokračuje přes Kaspické moře k pohoří Velký Kavkaz. Od tohoto pohoří směřuje dále Azovským mořem až do Černého moře. Hranice následně pokračuje přes průlivy Bospor a Dardanely až do Středozemního moře. Vytýčení hranice mezi Evropou a Asií tedy znamená, že se Turecká republika rozkládá na dvou kontinentech zároveň. Tradičně je Turecko řazeno k zemím Blízkého východu, ovšem hned z několika aspektů bychom mohli Turecko řadit spíše k Evropě.

Podle vnímání evropských geografů se Turecká republika nachází z více než 95 % v Asii, lze ji tedy řadit mezi asijské státy. Ovšem s tím tak docela nesouhlasí Goněc (2002), který sleduje historickou integraci území Turecka k Západu. Počátky pronikání Turků na Balkánský poloostrov nastaly ve 14. století a jejich tamní hegemonie trvala až do

první světové války. Goněc (2002) také tvrdí, že Osmanská říše byla zároveň i nositelkou iniciativy přibližování se západu již ve středověku, neboť se považovala za jeden z nejsilnějších evropských států. Tento fakt umocňovala i poloha hlavního jádra Thrákie s největším městem Istanbul, které se nachází na evropském kontinentu. Na Asijskou část Osmanské říše Anatolii pak bylo z fyzicko-geografického pohledu nazíráno jako na východní periferii Evropy.

Poválečným vývojem a vztahy Turecka k Evropě se věnuje Pirický (2008) a Podolníková (2006). Tito autoři se shodují v tvrzení, že další přibližování Západu přinesla druhá světová válka. Turecká republika totiž v roce 1939 podepsala alianční smlouvy s Velkou Británií a Francií, i když prakticky po celou dobu trvání války, bylo Turecko neutrální zemí. Až v roce 1945 oficiálně Turecká republika vyhlásila válku Německu a Japonsku a zařadila se tak k vítězným mocnostem, což jen prohloubilo dobré vztahy se Západem (Pirický 2008). Další sblížení Turecké republiky se Západem probíhalo po druhé světové válce, neboť západní velmoci nemohli nechat strategické území Turecka pohltnout Sovětským svazem se svou ideologií, komunismem. Turecká republika byla integrována do nově vzniklých organizací jako NATO, OSN, EHS atd.

Problematikou zařazení Turecka se zabývá i Valadashchuk (2012) nebo Tuček (2017). Tito autoři se pokouší o komparaci hned několika aspektů. Mezi komparované aspekty patří například kultura Evropy a Turecka, kde ovšem Turecko vychází spíše jako země Blízkého Východu. Jedním z nejdůležitějších sledovaných aspektů je především náboženství. Evropa je křesťanská, Turecká republika je naopak nejvíce islámskou zemí na světě, kde oficiální podíl věřících muslimů tvoří 99 % obyvatelstva, což je podle Valadashchuka (2012) obrovskou kulturní bariérou. Tuček (2017) však namítá, že výraznější problém s rozdílnými náboženstvími vyvstává opět až v posledních letech. Moderní Turecká republika se totiž distancovala od náboženství a držela se sekularismu, což již nyní tak docela neplatí. Mezi sledované aspekty pak patří například i zahraniční politika, kde již Turecko nevyhází jako silně pro-evropská země, která se snaží plnit doporučující nařízení EU, aby mohla vstoupit do této organizace.

Dalším neméně důležitým argumentem pro zařazení Turecka pro tyto účely k evropskému kontinentu je i existence prací na téma územní polarity, které analyzovaly především země střední Evropy, a se kterými bude tato práce komparována. Turecko bude považováno v této práci spíše za jednu ze zemí Evropy, aby mohlo dojít ke srovnání ukazatelů s evropskými státy, popřípadě EU a již vzniklými bakalářskými pracemi na totožné téma.

Valadashchuk (2012) se zabývá také geopolitickým kontextem Turecka, srovnává vztahy s Evropou a zeměmi Blízkého východu. Po konci druhé světové války, tedy v době Studené války se Turecko zařadilo velmi výraznou měrou k Západu. V této době umožnilo Turecko stavbu americké základny na svém území a ještě více se tak integrovalo k proti sovětské koalici. Další událostí, která řadí Turecko spíše k Evropě, je válka v Perském zálivu, kde Turecká republika stála taktéž po boku aliančních vojsk. Valadashchuk (2012) ve své práci též pojednává o problémových vztazích se zeměmi Blízkého Východu, které jsou spíše konfliktní a i proto vůči nim nebyla vykonávána aktivní zahraniční politika, na rozdíl od západního prostoru Evropy.

Podrobný historicko-geografický kontext poskytuje Pirický (2008) ve svém díle *Stručná Historie států, Turecko*. V této práci je analyzováno území Turecka již od starověku až do začátku třetího tisíciletí. Autor se ve svém díle pokouší obsáhnout mimo historických milníků také širší pohled na socioekonomické prvky Turecka a detailně sleduje i reformy, které zde proběhly, a které vytvořili moderní Turecký stát. Nalezneme zde však i komentáře ke vstupu Turecka do EU, či k hospodářství. Velmi dobře je zaznamenána rozpínavost Osmanské říše na Balkánském poloostrově, který ovládala téměř půl tisíciletí, a následné územní ztráty.

Další neméně důležitou prací týkající se historicko-geografického kontextu je práce Shawa (1976), která obsahuje drobné nuance oproti práci Pirického (2008), (vstup do NATO, EU). Kniha postihuje vznik Osmanské říše a její historii až do roku 1923 a transparentně dokresluje zkoumaná témata mapovými výstupy. Opět zde nalezneme řadu analyzovaných socioekonomických ukazatelů, s objasněním kauzalit. Shaw (1976) se zabývá i vznikem Turecké republiky a postavou prvního prezidenta Mustafa Kemala a reformami, které proběhly za jeho vlády a po ní. I v této části knihy opět nalezneme mapové výstupy s podrobnou regionalizací Turecka a územními změnami.

Teorii jádro a periferie, regionálního rozvoje, či územní polarizace se věnují autoři ve svých níže specifikovaných pracích. Disparitami na území Turecka se zabývají autoři Hewings (2004) a Gezici (2004). Tito autoři hledají kauzality nerovnoměrného ekonomického vývoje tureckých regionů, především skrze ukazatele HDP per capita, zaměstnanost v priméru a terciéru a pokouší se ve své studii detekovat determinanty územní polarizace. Je zde představen i obsáhlý výčet teoretických přístupů a výpočtů, se kterými autoři pracovali a následně výběr takových, které jsou ke studiu turecké územní polarizace nejvhodnější. Hewings s Gezicim (2004) dělí Tureckou republiku na dva makroregiony, a sice ekonomicky vyspělejší a zaostávající region. Vyspělejší region se

nachází na západě a sleduje hranici od Středozevního moře přes regiony Adana, Kayseri, Nevsehir, Kirsehir, Kirikkale, Cankiri a Kastamonu až k Černému moře a rozděluje Turecko prakticky v jeho polovině. Zaostávající makroregion je vytyčen stejnou hranicí a nachází se na východě Turecké republiky. Socioekonomickými disparitami v území se zabývá také institut Istanbul policy center (2017). Tato organizace poukazuje především na sociální rozdíly v oblasti vzdělanosti, negramotnosti, etnicitě, chudobě a ztotožnění se s vládnoucí stranou. Istanbulský institut shledává viníkem obrovských disparit v území Turecka vládnoucí stranu AKP, která upřednostňuje Turky, před jinými etniky, především Kurdy (Kurdové převážně žijí ve východních regionech a vládní podpora těchto regionů je velmi slabá, a i proto dosahují tyto regiony nejhorších hodnot socioekonomických ukazatelů).

Územní polaritou v evropském prostoru se zabývá Křen (2005), který upozorňuje na vyšší vyspělost regionů blíže Západu, stejně jako je tomu i u Turecka. Teoretickým rámcem problematiky územní polarity, konceptu jádro-periferie, či regionálního rozvoje se zabývá kolektiv autorů Marada, Havlíček, Chromý, Jančák (2008), kteří se však zabývají výhradně prostorem České republiky. Konceptem jádro-periferie se věnuje i Musil a Müller (2008), kteří analyzují historické vymezení jádra v podobě města a periferie v podobě venkovského osídlení. Tito autoři vytyčují i aktuální náhled na moderní jádro a periferii a změnu v dnešním vnímání. S tématem regionálního rozvoje pracuje Blažek a Uhlíř (2011).

Nováček (2012 a 2013) se zabývá problematikou duality Střední Evropy, a poskytuje v této práci komplexní náhled na vývoj a determinanty, které ovlivňovaly země regionu Střední Evropy. Nováček označuje tento region za jakýsi most, či meziprostor mezi vyspělejším Západem a naopak zaostávajícím Východem. Postupným vývojem ve 20. století poté docházelo k tomu, že regiony nacházející se blíže Západu dosahují vyšší úrovně rozvinutosti, než regiony lokalizované spíše na východě. Tuto práci lze použít i pro analyzování duality Turecké republiky, neboť se i Turecká republika, stejně jako Střední Evropa, nachází mezi západním, vyspělejším regionem a východním zaostávajícím regionem v podobě Blízkého východu a také jsou zde sledovány podobné, nebo stejné socioekonomické ukazatele. Z výše zmíněných aspektů byla vytvořena i jedna z hypotéz.

Ve výčtu použité literatury nesmí chybět ani internetové zdroje, které byly pro tuto práci klíčové a bez nichž by práce nemohla vzniknout. Nejdůležitějším a nejvyužívanějším zdrojem byly stránky Tureckého statistického úřadu. Z tohoto portálu byly čerpány prakticky veškeré statistické údaje použité pro analýzu územní polarizace Turecka. Dalším

důležitým internetovým zdrojem je i statistický úřad Evropské Unie, EUROSTAT, pro něž byly vytvořeny sledované územní celky NUTS 2.

3. METODIKA

Metodická část práce se zabývá především vysvětlením použitých postupů nutných pro výslednou analýzu územní polariry. V této kapitole je také objasněn výběr územních statistických jednotek, socioekonomických ukazatelů a kvantitativních metod, které byly použity pro účely bakalářské práce.

3.1 Vymezení regionů Turecka

Pro analýzu územní polariry je nezbytné vytyčit vhodnou skupinu ukazatelů, skrze niž můžeme porovnávat inklinaci k vyspělejšímu západu, či zaostávajícímu východu. Ovšem ukazatele jsou hodnoceny na úrovni regionů Turecké republiky. A proto je velmi důležité zvolit územně vhodné regiony, ve kterých bude docházet k minimálnímu zkreslení při následném analyzování územní polariry.

Pro účely sledování Turecké republiky byly k dispozici 3 skupiny regionů, na jejichž území by mohlo dojít k analýze územní polariry. Předchozí bakalářské práce totiž nejsou zcela sjednocené a pro komparaci těchto prací bylo rozhodováno mezi dvěma skupinami regionů. První skupinou regionů jsou regiony NUTS 3. V Turecku jde o regiony, které představují historické provincie. Těchto provincií se zde nachází 81, ovšem jejich počty se od založení Turecka v roce 1923 několikrát měnily. Nakonec práce vychází z územních jednotek NUTS 2, kterých se v Turecké republice nachází 26. Lze zde zachytit komplexní geografickou realitu, ale také je snadnější hledání statistických dat pro tyto subregiony.

Územní celky NUTS jsou regiony administrativního členění pro účely evropského statistického úřadu Eurostat. Jedná se o tzv. Nomenklaturu územních statistických jednotek, kde jsou sledovány statistické údaje. Pro účely Eurostatu existují 4 skupiny základních NUTS regionů. Územně a populačně největší je skupina NUTS 0, která zahrnuje celé území států (ČR je malá, řadí se až do NUTS 1). Další skupinou jsou jednotky NUTS 1. V těchto jednotkách žije minimálně 3 000 000 obyvatel a maximálně 7 000 000. NUTS 1 regionů se v Turecké republice nachází 16. Dalšími statistickými regiony jsou územní celky NUTS 2, které mají minimální počet 800 000 obyvatel a maximální do 3 000 000. Těchto subregionů, jak jsou nazývány, se v Turecké republice nachází 26 a jsou v této práci používány pro sledování územní polarizace. Poslední základní skupinou statistického dělení jsou regiony NUTS 3, ve kterých je lokalizováno

minimálně 150 000 obyvatel a horní hranice se pohybuje do 800 000 lidí a tyto provincie čítají na území Turecka 81 jednotek (UUR 2016).

Jak již bylo zmíněno výše, celá tato práce provádí analýzy územní polarizace na úrovni subregionů NUTS 2, kterých Turecká republika čítá 26. Jsou to subregiony Istanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kirikkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin. Vzhledem k velkému počtu sledovaných územních jednotek, lze předpokládat, že zde budou velmi dobře viditelné disparity na tureckém území.

Mapa č. 1:

Zdroj: vlastní zpracování

3.2 Výběr ukazatelů

Pro vytvoření analýzy územní polarizace Turecké republiky a zjištění komplexní geografické reality je velmi důležité zvolit správné indikátory, podle kterých bude území analyzováno. Statistické údaje byly dominantně získávány z Tureckého statistického úřadu, který vznikl již v roce 1926 a lze zde nalézt celé spektrum historických statistických údajů, ovšem během posledních 10-ti let proběhla na tomto úřadu reorganizace hned třikrát, což se odrazilo i ve zpracování aktuálních dat, které spíše nejsou. Aktuálnost údajů je přitom velmi důležitá, neboť volby, referenda, sociální reformy a podobné faktory

mohou ve velmi krátkém časovém horizontu ovlivnit sledované ukazatele. Další velmi důležitou podmínkou výběru indikátorů je i jejich komplexnost. Pro sociogeografickou analýzu územní polarizace je totiž velmi důležité sledovat co nejvíce aspektů různých směrů projevujících se v území.

Jak již bylo zmíněno výše, tato práce se snaží být komparatibilní s pracemi, které vznikly v předchozích letech na stejné téma pro jiné státy Evropy. V předchozích pracích územní polarizace socioekonomické diferenciaci (Vácha 2014, Kebza 2015, Kněžíčková 2014, Nováček 2012, Suchánek 2016) byly používány tři skupiny ukazatelů, a sice ekonomické, sociální a ostatní. Obdobně je tomu tak i u této práce. Skupina ekonomických ukazatelů se zabývá hospodářskou vyspělostí jednotlivých regionů a je reprezentována 4 ukazateli. Další skupinou, je skupina se sociálními ukazateli, která hodnotí především životní úroveň a demografickou vyspělost společnosti jednotlivých regionů. Tato skupina je charakterizována pěti ukazateli. Poslední skupina ostatních ukazatelů je zastoupena pouze jedním zástupcem, neboť turecký statistický úřad ani jiná organizace nesleduje religiozitu, etnicitu či jiné vypovídající ukazatele na úrovni územních statistických jednotek NUTS 2. Proto je skupina ostatních ukazatelů zaměřena pouze na politickou integritu regionů. Avšak nenalezneme zde naprostou shodu ukazatelů s ostatními pracemi, neboť největším problémem se projevila být aktuálnost a existence dat k daným tématům, jako tomu bylo například u ostatních ukazatelů.

Tabulka č. 1: Vybrané kategorizované ukazatele

HDP/obyv.	Hustota obyvatelstva	Výsledky parlamentních voleb
Podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru	Podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním	
Průměrná mzda	Rozvodovost	
Míra nezaměstnanosti	Celkový přírůstek	
	Podíl negramotných	

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je patrné z výše přiložené tabulky č. 1, skupina ekonomických ukazatelů se skládá ze čtyř ukazatelů, HDP per capita, míra nezaměstnanosti, podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru a měsíční průměrná mzda. Prvním ukazatelem je HDP per capita, jde o ukazatel hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele. Ekonomický ukazatel HDP je jedním z nejdůležitějších ukazatelů vyspělosti hospodářství jednotlivých regionů,

ale i celých států, neboť má nepopíratelný vliv na další ekonomické ukazatele. Platí pravidlo, čím vyšší HDP má daný region tím má i vyspělejší hospodářství. Státy s nejvyšším HDP jsou zároveň nejvyspělejší státy světa alokované na západě, to znamená čím vyšší HDP, tím více se region přibližuje vyspělejšímu Západu. Dalším ekonomickým ukazatelem je podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru. Tento ukazatel také velmi dobře ilustruje jednotlivých vyspělost regionů. Vyšší podíl zaměstnaných v terciéru vykazují vyspělé regiony orientované především na služby a obchod, před zaostávajícími rurálními regiony. K důležitým ekonomickým ukazatelům patří i hrubá měsíční průměrná mzda, která ovšem koreluje s výše popsanými ukazateli. Lze říci, čím vyšší bude HDP a zaměstnanost v terciéru, tím vyšší budou i hrubé měsíční průměrné mzdy. Posledním ekonomickým ukazatelem je míra nezaměstnanosti, která je ovšem svým chováním atypickým ukazatelem. Čím vyšší HDP, zaměstnanost v terciéru, či hrubá měsíční průměrná mzda, tím nižší bude míra nezaměstnanosti. Vyspělé hospodářsky rozvinuté ekonomiky se jeví jako konsolidované a proto zde bude nižší míra nezaměstnanosti, než v zaostávajících regionech, kde se potýkáme s nedostatečnými počty pracovních míst a spíše zemědělskou výrobou.

Druhou skupinu představují sociální ukazatele, které zkoumají demografické skutečnosti nacházející se v jednotlivých regionech. Sociální ukazatele jsou tvořeny pěti indikátory a sice, hustota obyvatelstva, podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním, míra rozvodovosti, celkový přirozený přírůstek a podíl negramotných na celkové populaci. V ostatních pracích byl zahrnut ukazatel urbanizace, ovšem pro jeho nedohledatelnost nemohl být použit i v práci týkající se Turecka. Proto byl nahrazen hustotou obyvatelstva. Hustota je ukazatel, který pracuje s počtem obyvatel na jeden km². Největší hustoty obyvatelstva se vyskytují z pravidla v ministátech (Monako), či ve městech. Proto lze předpokládat, že regiony s velkými městy budou dosahovat mnohem vyšších hodnot hustoty obyvatelstva, než regiony bez silného jádra. Vysokoškolsky vzdělaní lidé ve věku 25-64 let je další ukazatel, který taktéž souvisí s velikostí jader v území. Nejvyšší podíly vysokoškolsky vzdělaných se totiž nachází především v nejvyspělejších regionech a zároveň v regionech s velkými městy, neboť je zde daleko více pracovních příležitostí, kde jsou zapotřebí vysokoškolsky vzdělaní lidé. V neposlední řadě je sledován ukazatel míry rozvodovosti. Míra rozvodovosti je ovlivňována především náboženskými hodnotami, tradicemi a způsobem života. Na vyspělém Západě hodnoty míry rozvodovosti daleko přesahují hodnoty zaostávajícího tradicionalistického Východu. Tento trend je dán i způsobem života a honbou za kariérou, která se však prakticky nevyskytuje na tradičním

rurálním Východě. Ovšem míru rozvodovosti silně ovlivňuje i víra. Obecně platí pravidlo, čím religioznější region tím bude nižší míra rozvodovosti. Důležitým sledovaným sociálním ukazatelem je pak celkový přirozený přírůstek. Celkový přirozený přírůstek je velmi komplexním demografickým ukazatelem, protože zohledňuje přirozený pohyb (natalitu a mortalitu) a mechanický pohyb (imigrace a emigrace) obyvatelstva. Poslední ukazatelem této skupiny je podíl negramotných, který již není ve většině států Evropy sledován, neboť se zde negramotnost prakticky nevyskytuje. Ovšem u rozvojových států a států s mladým vzdělávacím systémem jde stále o velmi palčivý problém, a i proto byl tento ukazatel zařazen mezi sociální determinanty.

Poslední skupinou ukazatelů jsou ostatní ukazatelé, které se nehodí do skupiny ekonomických ani sociálních ukazatelů. Je zde sledován ukazatel výsledků parlamentních voleb v jednotlivých regionech Turecké republiky. Velmi důležité pro potřeby územní polarizace je sledovat na jakém území byly voleny spíše liberální strany a kde spíše tradicionalistické, konzervativní. Ve vyspělejších, tedy západních regionech, jsou voleny spíše liberálnější strany, naopak v území, kde přetrvávají tradice a starý náhled na rozvoj a společnost jsou voleny spíše konzervativní strany, nepřinášející výrazné reformy. V Turecku pak sehrávají důležitou roli etnické menšiny (Kurdové), nacházející se především na východě země, které volí především strany prosazující jejich práva.

3.3 Metody analýzy

Pro sledování územní polarizace Turecké republiky nepostačuje jen sledování socioekonomických ukazatelů, ale geografická realita by měla být shrnuta do jednoho komplexního ukazatele. Vytvoření jediného ukazatele shrnutím všech ostatních ukazatelů je možné díky metodě faktorové analýzy a následnému zjednodušení na metodu analýzy faktorů. Faktorovou analýzu zkonstruoval již v roce 1904 britský psycholog Charles Spearman (Škaloudová 2010). Postupem času faktorová analýza začala pronikat i do jiných odvětví jako sociologie, zdravotnictví, či geografie. Hlavním smyslem této analýzy je redukce navzájem korelujících proměnných na nižší počet tzv. faktorů. Primárně je kladen velký důraz na zachování informací a zvýšení transparentnosti.

Jak již bylo zmíněno výše, faktorová analýza se postupem času začala využívat i ve studiu geografie. Poprvé byla faktorová analýza použita v roce 1961 britskými vědci, kteří klasifikovali britská města. S touto metodou se setkáváme i u českých autorů (Uhlíř, Blažek), kteří se zabývají například regionálním rozvojem (Geografie 2012).

Pro účely této práce však nebyla použita faktorová analýza, která je velmi komplexním ukazatelem, který se v této formě práce nedá využít z hlediska velkého rozsahu. Proto došlo k zjednodušení této metody a je zde provedena pouze analýza faktorů. První použitou metodou rekognoskace územní polaroty je odchylka od mediánu. Medián je charakterizován jako střed zkoumané množiny dat. Velmi důležité zjištění je také zdali sledovaná množina dosahuje lichého či sudého počtu regionů. V případě Turecké republiky dosahuje počet 26 regionů, je tedy sudý. Proto lze rozdělit soubor regionů na dvě stejně početné skupiny. První skupina je skupinou, která nedosahuje svými hodnotami hodnot mediánu a druhá skupina naopak hodnoty mediánu převyšuje.

Pro účely této práce musí dojít k vypočítání sudého typu mediánu, který je vypočítán jako aritmetický průměr dvou středních hodnot:

$$M = \frac{x + 1}{2} + \frac{x}{2}$$

V metodě analýzy faktorů by mohlo dojít k výpočtům i přes aritmetické průměry, ovšem ty jsou zkresleny krajními hodnotami, což je u metody mediánu vyloučeno a proto je tato metoda přesnější (Matematika 2010).

Před samotnou analýzou faktorů, je důležité určit hodnoty jednotlivým skupinám ukazatelů. Tyto hodnoty byly stanoveny na základě práce Nováčka (2012). Z historického hlediska dominovaly spíše ukazatele ze skupiny ostatní, neboť dříve hrála mnohem větší vliv kultura a etnicita, než v dnešním globalizovaném světě. Daleko větší důraz je v dnešní době kladen na ekonomické a sociální aspekty, které se nachází ve skupinách ekonomických a sociálních ukazatelů. Vzhledem k transformaci důležitosti ukazatelů je nutné klasifikovat jednotlivé ukazatele rozdílnými vahami. V moderním světě hrají prim ekonomické a sociální ukazatele a proto jsou tyto skupiny násobeny dvěma. Skupina ostatních ukazatelů je násobena hodnotou 0,5 ze dvou racionálních důvodů. Ostatní ukazatele jsou z aktuálního hlediska upozaděny a již neovlivňují společnost a chování na určitém území tak výrazným podílem jako dříve. Druhým důvodem, proč je tato skupina násobena hodnotou 0,5 je to, že se zde nachází oproti jiným pracím, pouze jeden objektivní ukazatel. V konečném důsledku je tedy poměr ukazatelů 2:2:0,5.

Analýza faktorů je vytvořena řadou kvantitativních metod za účelem komparace a případně i verifikace dosažených údajů, tak jako například u práce Kebzi (2015).

První použitým výpočtem je pořadníková metoda. Jednotlivé regiony jsou seřazeny podle svých hodnot od nejvyspělejších (západnějších) až po ty nejvíce zaostávající (východní). V Turecké republice se nachází 26 regionů, a proto do první skupiny vyspělejších bude spadat 13 regionů od 1-13, a do druhé skupiny zaostávajících taktéž 13 od 14-26. Další použitou kvantitativní metodou je tzv. dílčí index, který je počítán pro všechny tři skupiny ukazatelů. Vznikl tedy dílčí ekonomický index, dílčí sociální index a dílčí ostatní index. Pro výpočet jednotlivých dílčích indexů je nejdříve nutné sečíst pořadí všech indikátorů jednotlivých skupin. Po dosažení součtu, byla každá jednotlivá skupina ukazatelů vydělena jejich počtem indikátorů.

Tento postup se u žádné sledované skupiny neliší, mění se pouze počet indikátorů.

$$Id = \frac{n_1 + n_2 + n_3 + n_4}{4}$$

Pro komplexní analýzu územní polarizace muselo dojít k výpočtu celkového indexu, který je vypočítán z výsledků dílčích indexů. Jak již bylo zmíněno výše, hodnoty ekonomického indexu a sociálního indexu jsou v nynější době dominantní a proto jsou násobeny 2 na rozdíl od ostatních ukazatelů, které jsou násobeny pouze hodnotou 0,5. Celkový index se tak vypočítá:

$$Ic = \frac{2 * I_E + 2 * I_S + 0,5 * I_O}{5}$$

Z výsledků souhrnného indexu získáváme pořadí nejzápadnějších, nejrozvinutějších regionů, ale také samozřejmě nejvýchodnějších zaostávajících. Zde si již musíme dát pozor jen na to, že nejzápadnější regiony dosahují nejnižších hodnot celkového indexu, naopak východní regiony mají hodnoty vyšší. Výsledky tohoto indexu jsou transparentněji podloženy i mapou, která byla vytvořena v prostředí ArcGIS a nachází se v 5. kapitole.

Pro verifikaci a komparaci údajů metody pracující s pořadím byla použita metoda odchylky od mediánu. Pro výpočet odchylky od mediánu byl použit prakticky totožný postup jako v práci Kebzi (2015). V tomto případě medián vypočítaný ze všech jednotlivých ukazatelů tvoří číslo 100. Hodnotu 100 lze vnímat jako 100 %, přičemž západní vyspělejší regiony by měly dosahovat více než 100 %, či alespoň 100 %, naopak zaostávající východní regiony budou dosahovat hodnot nižších než 100 %. Ovšem postup

u jednotlivých ukazatelů, jako například u podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva a podílu negramotných, musel být upraven. Odchylku od mediánu vyjadřuje tento vzorec:

$$Om = (x * 100)/y$$

Písmeno x vyjadřuje hodnotu individuálního ukazatele, který je zrovna počítán a písmeno y je hodnota mediánu téhož ukazatele. Písmeno x je pak násobeno hodnotou 100 z důvodu komparace procentuální odchylky od mediánu mezi jednotlivými regiony. Další postup je prakticky totožný jako u metody využívající pořadí. Na základě získaných odchylek od mediánu mohly být vypočítány dílčí indexy analyzovaných ukazatelů. I v případě výpočtu souhrnného indexu je postup shodný s pořadníkovou metodou a mohla tak být vytvořena tabulka finálních výsledků. V případě metody odchylky od mediánu vykazují západní vyspělejší regiony vyšších hodnot, než zaostávající východní regiony, což je hlavním rozdílem mezi pořadníkovou metodou a metodou odchylky od mediánu. Dalším rozdílem obou kvantitativních metod je i to, že metoda odchylky od mediánu pracuje s hodnotovými rozdíly regionů, což se následně promítá v konečných výsledcích (například míra urbanizace bude dosahovat v regionech se silným centrem několikanásobně vyšší výsledky, než ostatní regiony).

Pro úplnost práce územní polaritu je nutné kategorizovat jednotlivé ukazatele (Kebza 2015). V této části práce musí dojít k rozřídění ukazatelů podle míry ovlivnění územní polaritu. Míra ovlivnění polaritu je sledována skrze výsledky analýzy faktorů, tedy indexů metody využívající pořadí a metody odchylky od mediánu. Nedílnou součástí syntézy je i interpretace analytických výsledků a jejich hodnocení. Neabsentuje ani určení převažujícího směru gradientu a územní polaritu, jestliže se v Turecku nachází. Tato část práce, pokud výsledky potvrdí územní polaritu, je podpořena mapovým výstupem, který transparentně ilustruje rozdělení Turecké republiky.

4. HISTORICKO-GEOGRAFICKÝ KONTEXT

Dějiny Turecka podávají svědectví o různorodém vývoji v jednotlivých etapách historie, ale i prostoru. Sledovány byly různé historické aspekty jako změna státních hranic, vývoj hlavních center, ale také politické nazírání evropských států na hegemonu tohoto regionu, Osmanskou říši a později Tureckou republiku.

Tato kapitola by měla přinést historicko-geografické kauzality vývoje Turecké republiky, které ji ovlivňují dodnes a také vnést více světla na determinanty územní polarity. Současně bude sledované území srovnáváno s některými dalšími státy Evropy.

4.1 Historický vývoj Turecka

Území dnešního Turecka bylo osidlováno již v 7. tisíciletí před naším letopočtem. Avšak první celistvá říše vznikla až o 5 tisíc let později v podobě chetitské monarchie. Po 2 tisíce let, se zde střídaly různé kmeny se svými monarchiemi až do 2. století př. n. l., kdy toto území ovládla Římská říše na téměř 500 let.

Pirický (2008) upozorňuje i na to, že v době rozkladu na Západořímskou a Východořímskou říši, později Byzantskou říši ve 4. století vzniklo město Konstantinopol (Istanbul), které se stalo hlavním jádrem Východořímské a později i Osmanské říše. Dlouhý historický vývoj tohoto města jako hegemonu říše silně ovlivnil dnešní extrémně vysokou hustotu obyvatelstva. Již od počátků působení Římské říše bylo na dnešním území Turecka šířeno křesťanství a nutno dodat, že poměrně úspěšně. S příchodem Římské říše, později Byzantské říše přicházel i pokrok, který se projevoval především na jihozápadním území dnešní Turecké republiky, neboť východní část území vždy nespádala pod nadvládu Byzance. Již od poloviny 11. století čelila Byzanc trvalému tlaku Turků, kteří postupně obsazovali východní části říše. Totální vítězství středoasijský národ slavil v roce 1453, kdy Mehmed II. dobyl i Konstantinopol a Byzantská říše tak fakticky zanikla.

Podle Shawa (1976) se celé území Byzantské říše přičlenilo k mladé Osmanské říši, která vznikla ve střední Anatólíi v roce 1299. Osmanská říše se stala hegemonem až do roku 1923, kdy vznikla demokratická, sekulární Turecká republika. Nesmíme však opomenout vývoj Osmanské říše, která do jisté míry předznamenala vztahy Turecké republiky s jinými evropskými státy. Osmanský stát byl velmi expanzivní a pokoušel se v co největší míře ovlivňovat dění v Evropě. O tomto imperialistickém chování vypovídá i bitva o Vídeň v roce 1683. Území dnešní Osmanské říše dosahovalo tedy až ke

středoevropskému městu Vídeň, obsahovalo prakticky celý Balkánský poloostrov a severní Afriku. Ovšem právě prohraná bitva o Vídeň předznamenala poměrně rychlý úpadek Osmanské říše a územní ztráty ve prospěch Habsburské monarchie. V této době byly stavěny především náboženské stavby, mauzolea a podobně, ovšem významnější rozvoj území se prakticky neobjevoval. Osmanská říše v tomto ohledu ještě stále čerpala z výkonnosti Byzantské říše, která zde vystavěla dopravní infrastrukturu na poměrně dobré úrovni.

Jak upozorňuje Prirický (2008), 19. století se stalo stoletím reforem Osmanské říše. Aby Osmanská říše dokázala opět konkurovat evropským moderním zemím, přijala jako první islámský stát ústavní systém vlády. Politická modernizace se nejdříve dotkla armády a administrativy a vedla k odstranění absolutistické formy vlády sultána. Ovšem i přes mnoho reforem nedošlo k té nejdůležitější, a sice hospodářské reformě.

V posledních letech 19. století došlo k jakémusi otevření západním státům. To potvrzuje i růst počtu křesťanského obyvatelstva ze 7 % na 20 % v roce 1918 především ve městě Istanbul (Pirický 2008). Evropské velmoci Velká Británie a Německo nechávaly na západě země vystavět železniční infrastrukturu. Nejvýznamnější tratí se stala trať Paříž-Istanbul. Další významnou železniční spojnici byla i německá Bagdádská dráha, která však nebyla nikdy zcela dostavěna. Investice ze Západu podpořili i státní finance a ve větších městech (Istanbul, Ankara, Izmir, Bursa, Adana) byla zaváděna elektrina, budovaly se vodovody, ale také plynovody a kanalizace. Největším problémem se postupem času ukázalo to, že bylo rozvíjeno především západní území Osmanské říše na úkor východu, který dodnes zaostává za západem (MAHALO 2017). Další obrovským problémem bylo i to, že rozvoj infrastruktury přivedl Osmanskou říši již k druhému ekonomickému bankrotu za posledních dvacet let.

Začátek 20. století byl pro Osmanskou říši také dosti nešťastný, neboť docházelo k bojům s evropskými státy a ztrátami území. Poslední ranou pro Osmanskou říši byla první světová válka. Osmanská říše se totiž připojila k centrálním mocnostem (Německo, Rakousko-Uhersko), které nakonec válku prohrály. Na konci války vládnoucí elity uprchly a Osmanská říše se nacházela v bezvládní. Mírová smlouva byla podepsána až v roce 1920 ve francouzském Sevres a ustanovovala obrovské územní ztráty všech bohatších provincií ve prospěch Řecka a Arménie. Podle této smlouvy by Osmanská říše ztratila až 4/5 území, což bylo pro nacionalisticky laděné Turky nepřijatelné a proto také nikdy nevešla v platnost. Do čela nacionalistů se postavil Mustafa Kemal, který vedl turecké nacionalistické jednotky v boji o nezávislost Turků. Proti Turkům stála Velká Británie

a Francie, ovšem obě země byly již demobilizované a proto se nezmohly na velký odpor. Nejvíce vystupovalo proti Turkům Řecko, které svádělo boje až do roku 1922, kdy bylo pod tlakem drtivých proher nuceno podepsat příměří a podstoupit Turkům území bývalé Osmanské říše. Válka za nezávislost, tak jasně vyzněla pro nacionalistické Turky, podporované vojensky, finančně a politicky Sovětským svazem. Válka za nezávislost vedla ke glorifikaci Mustafy Kemala a podepsání Lausanneské mírové smlouvy v roce 1923. Tato smlouva oficiálně zrušila sultanát a potvrzovala dnešní územní podobu nově vzniknuvší Turecké republiky. Mimo jiné v Lausanneské mírové smlouvě byl potvrzen Mustafa Kemal jako předseda parlamentu a Ankara jako nové hlavní město Turecké republiky (Pirický 2008).

Moderní Turecká republika vznikla v roce 1923 díky nacionálnímu uvědomění turecké identity svých obyvatel. Turci (význam Turek znamená silný, mocný) jsou poměrně mladým etnikem. První zmínky se o Turcích nacházejí v čínských textech ze 6. století našeho letopočtu. Turkické etnikum pochází z oblasti Střední Asie a zároveň jde o etnikum, které nikdy nevytvořilo až do roku 1923 čistě turecký stát (Pirický 2008). V roce 1923 tedy vznikl první turecký stát, jednalo se o náboženskou republiku, což byl jakýsi rudiment Osmanské říše. Mustafa Kemal jako první prezident (autoritářský prezident s prakticky neomezenými pravomocemi) a zakladatel nejsilnější turecké parlamentní strany se však snažil sekularizovat Turecko a zařadit jej k evropským vyspělým státům. Tento krok byl učiněn v roce 1928 vynětím islámu, jako národního náboženství, z ústavy. Došlo také k reformám soudnictví, školství a hospodářství, které již nebyli dále ovlivňovány tradicemi vážící se k islámu (Kurcová 2012). Vznik sekulárního státu následovaly i novely a modernizace trestního a občanského práva podle západoevropského vzoru. O několik let později byla dokonce latinka ustanovena jako státní abeceda a turecká vláda také podnítila příchod německých vysokoškolských učitelů velmi vysokými platy. Reformy školství a státního aparátu následovaly i sociální reformy. V roce 1934 bylo uděleno volební právo ženám, a proto se Turecko řadí mezi první emancipované země, i když tradicionalisticky zde ženy neměly pozici rovnu mužům. Poprvé se také ženy mohly ve větších počtech vzdělávat a studovat vysoké školy (Mahalo 2017). To se však projevilo především v západních regionech, neboť východ zůstal konzervativní a rodiny často zakazovali ženám svá studia. V této době byly také vytvářeny silné vazby na Evropské státy. Trend dynamického přibližování se vyspělému Západu pokračoval až do smrti reformního prezidenta Mustafy Kemala v roce 1938.

Evropská politická situace konce 30. let vedla až k vypuknutí druhé světové války. Strach z italské agrese podpořil podepsání smluv o vzájemné pomoci s Velkou Británií a Francií. I přes neutralitu Turecké republiky byly udržovány velmi dobré vztahy s Německem, kterému byly dodávány některé strategické suroviny. Toto přátelství bylo zrušeno až na nátlak Spojenců v roce 1944. V roce 1945 následně Turecko symbolicky vyhlásilo válku Německu a Japonsku. Poválečný nátlak SSSR na Tureckou republiku zapříčinilo navázání Turecka na západní Evropu a především pak na USA. Vměšování západních států na turecké území přineslo i první demokratické volby v roce 1950 a především západní investice, které podnítily hospodářský rozvoj tohoto státu (Pirický 2008). Mezi lety 1950 a 1960 docházelo k reformě zemědělství a jeho mechanizace, výstavbě pozemní infrastruktury (v roce 1950 jen 1 600 km zpevněných cest v roce 1960 již 5 400 km), či elektrifikaci. Dopravní síť byla budována především jako spojnice Istanbulu s Ankarou a poté kolem velkých měst jako Izmir, Adana, atd. Mahalo (2017) upozorňuje, že toto období je také charakteristické pro stále silněji utvářené vztahy se Západem. V roce 1949 Turecká republika vstoupila do Evropské rady jako její člen a v roce 1952 vstoupila do vojenské organizace NATO (aktivní podíl v korejské válce).

Období od roku 1960 až do roku 1983 se neslo v duchu převratů. V tomto období zde proběhly tři převraty, přičemž první z nich ještě více demokratizoval Turecko a zvyšoval občanské svobody. Naopak následující převraty akumulovaly vyšší pravomoci v rukou prezidenta a armády. Také byly ponižovány občanská práva a mimo jiné zavedena cenzura tisku (Mahalo 2017). V tomto období ale také docházelo k silné industrializaci Turecka (nejvíce industrializované regiony byly Istanbul, Izmir, Ankara, Kocaeli, Bursa a Adana, (příloha č. 2)). Především se zde dařilo automobilovému průmyslu, také díky přidružení Turecka k EHS v roce 1964. Také došlo k sociálním reformám a vznikl v jisté míře sociální stát (zdravotní pojištění, sociální zabezpečení). Jisté ochlazení vztahů s USA a členy EHS (později EU) způsobila Kyperská otázka, která však není vyřešena dodnes, jak uvádí Pirický (2008).

V roce 1999 Turecká republika zažádala o vstup do EU a v roce 2005 EU zahájila jednání o vstupu Turecka. Pro nastartování integračního procesu Turecko muselo podstoupit cestu reforem nařízených EU (především dodržování lidských práv, snižování dluhu, rostoucí ekonomika, reforma školství, atd.). Jak upozorňuje britské BBC (2017) od roku 2002 je Turecko vedeno islámskou stranou AKP (Strana spravedlnosti a rozvoje Turecka) a nynějším prezidentem Tayyipem Erdoganem. Tento muž je v čele Turecké republiky již 16 let, dochází ke zvyšování pravomocí prezidenta a tak tedy

k autoritářskému typu vládnutí. Také v současné době dochází k ochlazování vztahů s členskými zeměmi EU a větší návaznosti na arabské země.

4.2 Fyzicko-geografické podmínky Turecké republiky

Fyzicko-geografické podmínky ovlivňují územní polaritu každého státu, a proto se jimi musíme zabývat i v této práci. Turecká republika se většinou svého území (783 562 km²) nachází na poloostrově Malé Asie. Povrch Turecka je tvořen především hornatinami a pohořími, což dokládá i fakt, že více než 25 % území se nachází ve výšce 1200 m n. m. a vyšší. Na severu se táhne pás Pontského pohoří a na jihu pak pohoří Taurus. Mezi těmito pohořími se nachází neúrodná, nehostinná Anatolská náhorní plošina. Nejvyšší pohoří je pak Arménská vysočina nacházející se na východě země s nejvyšším bodem Turecka Araratem (5 137 m n. m.). Nížinné oblasti se nacházejí především na pobřeží Černého, Marmarského, Egejského a Středozemního moře (Kovaříková 2013), což predikuje sídelní strukturu a rozmístění obyvatelstva. Pro život přívětivé pobřežní oblasti tak jsou daleko hustěji osídleny než vnitrozemské regiony, a proto zde nalezneme největší města (výjimka je Ankara) a většinu obyvatelstva. Podle Pirického (2008) bylo nejdříve osidlováno území na pobřeží Středozemního moře, což souvisí i s námořním obchodem, který se v této lokalitě hojně vyskytoval, především díky civilizaci antického Řecka. Tento trend pokračoval i v pozdějších obdobích, kdy města a koncentrace obyvatel se lokalizovala především v nížinných pobřežních lokalitách. Také díky fyzicko-geograficky a strategicky výhodným podmínkám mohlo vzniknout největší město tohoto regionu Istanbul, které se rozkládá na území historického území Thrákie a kontroluje tak Bosporskou úžinu. Největší města nalezneme na západním pobřeží Egejského a Marmarského moře (Istanbul, Izmir, Bursa) a na pobřeží Středozemního moře (Antalya, Mersin, Adana).

Z důvodů hornatosti byla doprava v minulosti vykonávána především kabotážní přepravou. Stavba železnic započala již na začátku 20. století, ovšem velmi neefektivně z důvodů problematického povrchu a především pak ekonomické nedostatečnosti Osmanské říše a následně pak Turecké republiky. Dynamický nárůst rozvoje dopravní infrastruktury můžeme pozorovat až ve 30. letech 20. století a následně od přelomu tisíciletí až dodnes. V dnešní době se v Turecku nachází 12 000 kilometrů železnic a více než 350 000 kilometrů zpevněných silnic především na západě. Pro porovnání, Česká republika disponuje téměř 10 000 kilometrů železnic a více než 130 000 kilometrů

zpevněných silnic (CIA 2017). Když uvážíme, že je Turecká republika přibližně 10 x větší než Česká republika, můžeme tureckou infrastrukturu shledat velmi nedostačující.

Fyzicko-geografické podmínky však ovlivňují i výskyt nerostného bohatství a vznik průmyslových center. Turecko disponuje především surovinami zpracovávanými ve stavebnictví jako mramor a granit. Více než 40 % světových zásob mramoru se nachází právě v Turecku, kde je těžen ve více než 1000 povrchových dolech více než 1500 firmami. Tyto naleziště se vyskytují především v západní Anatólii (regiony Izmir, Kocaeli, Ankara, Manisa). Mramor ovšem není používán, jen jako stavební materiál, ale mnoho místních firem vytváří sochy a dekorativní předměty z leštěného mramoru, které jsou následně exportovány do celého světa. V Turecku se nachází také celosvětově významná naleziště boru, perlitu, bentonitu a barevných kovů. Měď je těžena především na území Thrákie a na východě země v regionu Trabzon, přičemž se svou produkcí řadí na 11. místo největších vývozců světa. Mezi další cenné barevné kovy, které jsou těženy v Turecku, je i zlato a stříbro. Největší doly na tyto suroviny se nachází v provincii Usak (region Manisa) a Izmir (region Izmir), jsou však vlastněny soukromými zahraničními investory (Enviweb 2018). Mimo již vyjmenované suroviny se v Turecké republice nenachází i jiná celosvětově významná naleziště. Těžba a následná produkce nerostných surovin je jedním z faktorů, který ovlivňuje socioekonomické ukazatele jako např.: nezaměstnanost, HDP per capita atd.

4.3 Socioekonomická diferenciacie Turecka v širším geografickém kontextu

Turecká republika je zemí ležící na dvou kontinentech zároveň, což silně ovlivňuje její kulturní, politické a ekonomické postoje. Turecko na západě sousedí s dvěma evropskými státy Řeckem a Bulharskem, naopak na východě sousedí s asijskými státy Gruzii, Arménií, Ázerbájdžánem, Íránem, Irákem a Sýrií. Největší město Istanbul se nachází v evropské části země a je zároveň s více než 14 miliony obyvatel nejlidnatějším městem Turecka. Ovšem hlavním městem se stala při vzniku Turecké republiky Ankara, která se nachází v samém srdci země.

Jak již bylo zmíněno výše, Turecká republika se rozprostírá v jakési zóně střetu evropské a asijské kultury. O tomto faktu svědčí mimo jiné i pestrá architektura, kterou lze nalézt v Istanbulu, nebo ústava inspirovaná tou švýcarskou. Střet obou kultur můžeme sledovat již od antiky. Na tomto území se vystřídaly vlády Peršanů, Chetitů, Řeků, Římanů a nakonec ve 13. století Osmanů, kteří toto území sjednotily na téměř 700 let (Pirický

2008). Po pádu Osmanské říše vzniká Turecká republika, která se se svými reformními snahami pokouší zařadit k moderním státům Evropy.

Již od roku 1923, tedy od doby vzniku, se Turecko pokoušelo transformovat a přiřadit k evropským mocnostem. Modernizace skýtala odluku náboženství od státu a tedy vznik sekulárního státu, vytvoření občanského zákoníku inspirovaného právním systémem Švýcarska a nahrazení tak islámského práva Šaría, udělení volebního práva ženám, nahrazení písma latinkou a zákonem daným příkázáním nosit evropské oděvy. Turecká republika v tomto období také obchodovala především se Západními mocnostmi. Ještě výraznější snahy zařadit se po bok Západu probíhaly po skončení druhé světové války. Turecko se totiž velmi výrazně přiklonilo na stranu Západu a v roce 1952 vstoupilo do NATO a umožnilo vznik americké základny na svém území. Kooperace se Západem probíhala i nadále. Jak píše Tuček (2017), v roce 1963 byla podepsána asociační dohoda mezi Tureckem a EHS (Evropské hospodářské společenství) a v roce 1999 byl Turecku oficiálně uznán post kandidující země do EU. Od této doby se turecká strana pokouší naplňovat kritéria pro vstup do EU. Ovšem zásadním problémem pro začlenění Turecka do EU je dodržování lidských práv, ale především kyperská otázka. Turecká republika totiž podle EU okupuje severní část ostrova a to je proti základním evropským ustanovením a Turecko tak nelze začlenit k zemím EU. V roce 1994 také vznikla celní unie mezi Tureckem a Evropským společenstvím, která jen podtrhuje důležitost vztahů Evropy a Turecka a naopak.

Tureckou obchodní bilancí se zabývá portál Businessinfo Ministerstva zahraničních věcí (2017), který velmi podrobně nahlíží na tureckou ekonomiku a mezinárodní obchod. Turecká republika má největší exportní odbytiště právě v Evropě, kam v roce 2016 exportovala 48 % z celkového vývozu. Státy, kam putuje nejvyšší podíl tureckého exportu, jsou především Německo s téměř 12 % celkového dovozu, Velká Británie s více než 11 % celkového dovozu a Itálií s 10 % celkového dovozu. Ve všech zmíněných státech každoročně podíl tureckého exportu stoupá. Další důležitou zemí, kam směřuje turecký export je Irák s 10 % celkového dovozu, ovšem toto číslo každoročně klesá. Velké ochladnutí vztahů lze pozorovat mezi Tureckem a Ruskem, kde se turecký export velmi výrazně snížil a Ruská federace již nepatří ani mezi 20. největších exportních odbytišť Turecka. Naopak největším importérem do Turecka byla v roce 2016 Čína, ze které bylo dovezeno téměř 13 % z celkového importu. Evropské státy importují do Turecka 39 % z celkového objemu dovážených komodit a největším vývozcem je Německo s 10,8 %.

Dalším důležitým importérem je Rusko, u kterého ovšem objem dovážených komodit klesá a USA.

Turecké vztahy s ostatními státy v regionu jsou velmi proměnlivé a vždy závisí především na vládnoucí straně a prezidentovi, který má stále silnější pravomoci. V posledních letech vlády strany Spravedlnosti a rozvoje upouští od své dřívější ideologie demokratizace, silné občanské společnosti, právního státu a zvyšuje pravomoci prezidenta a klade mnohem vyšší důraz na Islám, což se však neslučuje s vizí sekulárního Turecka (Ptáčková 2013). Z hodnotící zprávy Evropské unie z roku 2015 vyplývá, že turecká strana neplní doporučené postupy ke vstupu do EU, a proto nebude moci být ani v nejbližších deseti letech přijata jako člen EU.

V nynější době se posiluje spolupráce Turecka a Íránu, tyto dvě země spolupracují především v energetice, ale také v politické sféře. Podle Thima (2009) Turecko navázalo vztahy s Íránem především kvůli kurdské otázce samostatného státu a také stále se zvyšující úlohy náboženství. Turecká republika ani Írán, nechtějí dopustit vznik samostatného Kurdistanu a i proto v posledních letech přistoupili k dohodám o společné spolupráci. Dobré vztahy těchto dvou států, pak podněcuje i Rusko aktivně působící v tomto regionu především pak v Sýrii. Toto trio států započalo spolupráci především kvůli vyhroceným vztahům s USA a vzájemnou rivalitou. Ovšem nedá se tvrdit, že by šlo o konsolidované a stálé přátelství těchto tří států, neboť i mezi nimi často dochází k poměrně silným rozmíškám. Jde tedy především o reakci na aktuální dění v Sýrii a rozdělení sfér vlivu.

Tabulka č. 2: Komparace vybraných ukazatelů Turecka a jeho sousedních států

Země	HDP/1 obyv. [\$], (2016)	nezaměstnanost [%], (2016)	zaměstnanost v terciéru [%], (2016)	podíl negramotných [%], (2015)
Turecko	14071	10,1	53,7	4,4
Bulharsko	7929	8	67,7	1,6
Řecko	22736	24,2	80	2,3
Gruzie	4079	5,6	66,2	0,2
Arménie	3924	19,5	54,5	0,3
Azerbajdžán	15994	5,1	48,9	0,2
Irák	5695	16	54,6	20,3
Írán	5757	10,7	48,6	13,2
Sýrie	1700	14,3	61,5	13,6

Zdroj: TRADINGECONOMICS (2017), CIA (2018)

Z výše přiložené tabulky je patrné, že HDP na jednoho obyvatele je u Turecké republiky nadprůměrné v tomto regionu. Vyšší hodnoty ukazatele HDP na jednoho obyvatele se objevují především u konsolidovaných zemí, které se nepotýkají s válečnými konflikty a u zemí náležících do EU. Výjimkou je Azerbajdžán, který profituje z poměrně významných nalezišť ropy. Je zde velmi dobře patrný západovýchodní gradient. Turecké regiony nacházející se na západě země budou profitovat z výhodné alokace k bohatším státům a jejich HDP na osobu bude vyšší. Míra nezaměstnanosti je specifickým ukazatelem, který tak docela nevyjadřuje v tomto případě západovýchodní gradient, jelikož může být ovlivněn několika faktory. Míru nezaměstnanosti může ovlivňovat například vládní politika zaměstnanosti, která může stimulovat ekonomiku státu a vytvářet tak nová pracovní místa. Míru nezaměstnanosti také mohou ovlivnit stanovené minimální mzdy a sociální dávky, které mohou podporovat dobrovolnou nezaměstnanost (příklad Řecka). Dalším komparovaným ukazatelem je zaměstnanost v terciéru. Zaměstnanost ve službách poukazuje na vyspělost ekonomiky, všeobecně platí pravidlo čím více zaměstnaných v sektoru služeb, tím vyspělejší ekonomika. Při sledování tohoto ukazatele tedy bude opět patrný západovýchodní gradient. Posledním sledovaným ukazatelem je podíl negramotných na celkové populaci. Vyspělé země negramotnost prakticky vymýtily, což se ovšem nedá tvrdit o zemích Blízkého východu, kde je negramotnost ještě stále vysoká. Velkým problémem v regionu bylo neposkytování vzdělání ženám, které souvisí s konzervativním náhledem na Islám, ale také nestabilita a časté válečné konflikty. Nejlepších výsledků dosahují kavkazské republiky, které nebyly vykořisťovány Osmanskou říší a ve kterých vznikaly první regionální univerzity, když opomineme evropské státy Řecko a Bulharsko. V Turecku se vyšší podíl negramotných nachází opět ve

východní části země, která zůstává mnohdy konzervativní v náhledu na ženskou vzdělanost.

5. ANALÝZA SOCIOEKONOMICKÉ DIFERENCIACE REGIONŮ TURECKA

Pro vytvoření analýzy jsou velmi důležitá vypovídající statistická data, která postihují vybrané ukazatele. Tato data byla zpracována kvantitativními metodami za účelem co nejobjektivnější interpretace výsledků územní polarity. Územní polarita na území Turecké republiky je analyzována skrze tři skupiny ukazatelů – ekonomické, sociální a ostatní. Analytická část práce si klade za cíl především detekci determinantů, které se podílejí na různorodém vývojovém stupni regionů a zároveň hledání kauzalit, proč tomu tak je.

5.1 Ekonomické ukazatele

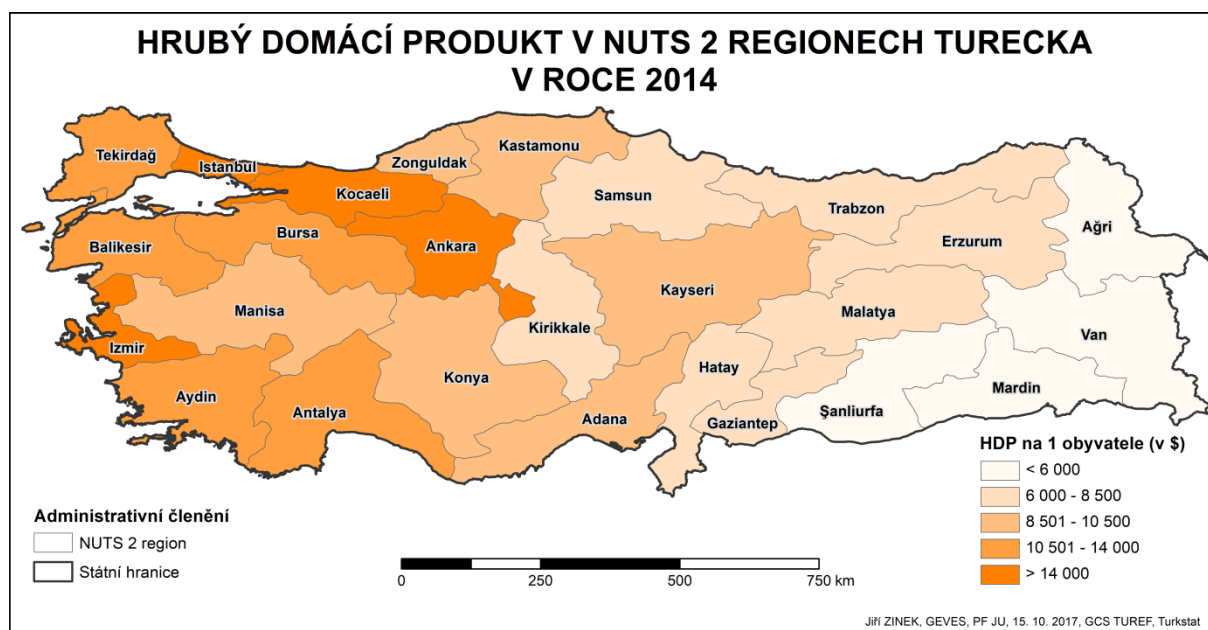
Území Turecké republiky je prvotně analyzováno skupinou ekonomických ukazatelů. Právě disparitami ekonomických ukazatelů lze specifikovat ekonomickou vyspělost, či životní úroveň v jednotlivých regionech. Skupina ekonomických ukazatelů byla podstoupena analýze jako první z důvodů zvyšující se důležitosti v současné době. Pro transparentnější ilustraci rozdílných hodnot ukazatelů byla vytvořena tabulka a mapové výstupy.

Tabulka č. 3: Ekonomické ukazatele regionů NUTS 2 Turecka

Region NUTS 2	HDP/obyv. (USD) 2014	Míra nezaměstnanosti (%) 2016	Podíl osob zaměstnaných v terciéru (%) 2016	Průměrný hrubý měsíční příjem (USD) 2015
Istanbul	19 957	13,50	66,30	682,15
Tekirdağ	13 582	7,50	44,80	574,96
Balikesir	10 761	6,70	49,50	542,32
Izmir	14 257	14,00	56,50	607,02
Aydin	10 723	6,70	48,40	521,68
Manisa	9 934	4,80	39,70	545,18
Bursa	13 651	9,20	48,40	627,95
Kocaeli	15 753	10,70	49,60	601,31
Ankara	16 772	11,40	71,90	666,96
Konya	9 756	6,10	45,90	512,83
Antalya	12 735	11,50	59,50	537,57
Adana	9 234	10,40	53,90	547,56
Hatay	7 426	14,40	53,10	532,14
Kırıkkale	8 395	13,40	47,90	533,19
Kayseri	9 388	8,40	44,40	562,97
Zonguldak	8 607	8,60	44,00	638,42
Kastamonu	8 666	5,80	35,70	526,44
Samsun	8 066	7,90	42,30	508,55
Trabzon	8 493	4,50	42,20	533,57
Erzurum	7 790	5,00	43,50	560,40
Ağrı	4 975	4,90	31,50	519,97
Malatya	7 214	8,90	54,90	534,24
Van	4 959	9,20	37,10	543,28
Gaziantep	7 923	14,30	54,10	484,57
Şanlıurfa	5 120	17,20	45,80	510,45
Mardin	5 714	28,30	65,70	510,93
Průměr:	9 994	10,13	49,10	556,41

Zdroj: Turkstat (2017)

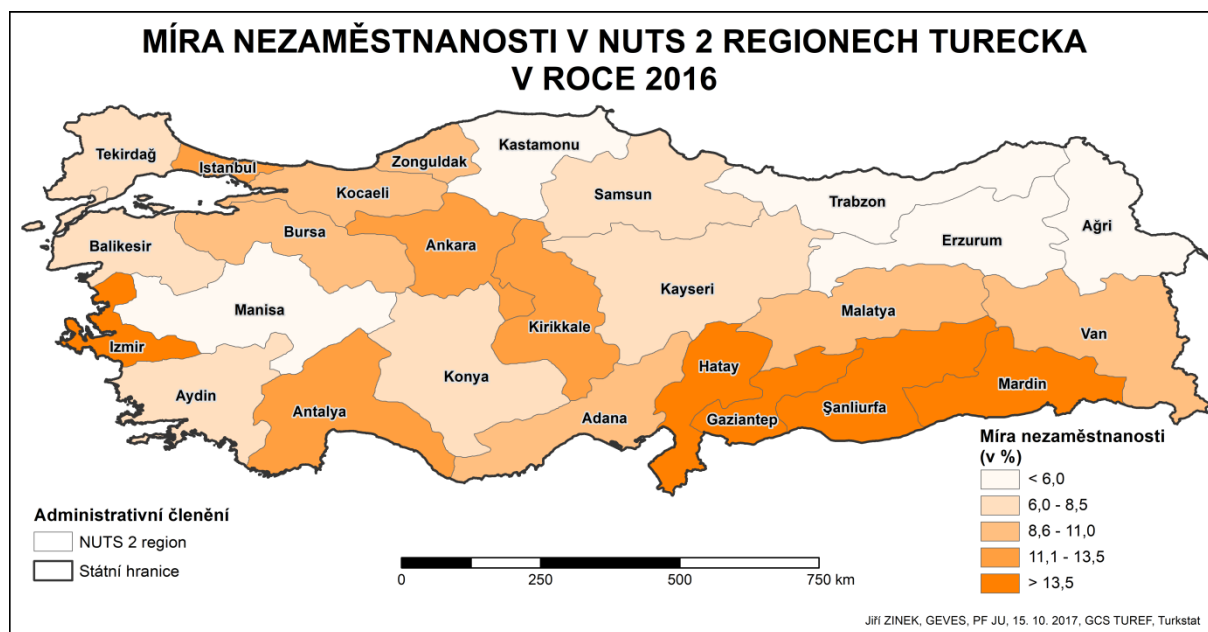
Mapa č. 2:

Zdroj: Turkstat (2017)

Nejužívanějším ekonomickým ukazatelem s velkou vypovídající hodnotou je bezesporu výše hrubého domácího produktu per capita (HDP/obyv.). Tento ukazatel je velmi důležitý, neboť může ovlivňovat ostatní ekonomické ukazatele, ale i sociální a ostatní. Ukazatel HDP per capita je ovšem také velmi lehce ovlivnitelným ukazatelem a to především mezinárodní (mezinárodní sankce), ale i vnitropolitickou situací (turecké armádní převraty během 60., 70. a 80. let) (Pirický 2008). Nejvyšších hodnot dosahuje region s největším tureckým městem Istanbul s 19 957 USD. Až na druhém místě se nachází hlavní město Ankara s 16 772 USD. Obdobná situace hodnot ukazatele HDP per capita se objevuje i v pracích Kebzi (2015), Váchy (2014) a Ležákové (2014), kde region s hlavním městem, popřípadě jiným silným jádrem dosahuje nejvyšších hodnot. Z výše přiložené mapy je velmi dobře patrné, že regiony nacházející se na západě Turecké republiky dosahují mnohem lepších výsledků, než východně lokalizované regiony. Z této mapy lze tedy vysledovat převažující západovýchodní gradient a značnou územní polaritu. Bohatší regiony se podle Doğruela (2013) nacházejí na západě především proto, že tyto regiony byly na rozdíl od východních regionů industrializovány a podílí se tak mnohem větším podílem na tvorbu HDP. Legierská (2007) dále upozorňuje, že HDP je poměrně značně pozitivně ovlivňováno v turisticky atraktivních oblastech. Mezi tyto regiony bychom mohli zařadit například Istanbul, Aydin či Antalyu. Dalšími nespornými důvody vyšších hodnot HDP per capita na západě je i blízkost vyspělé Evropy a evropského trhu, či přítomnost velkých měst v regionu.

Mapa č. 3:

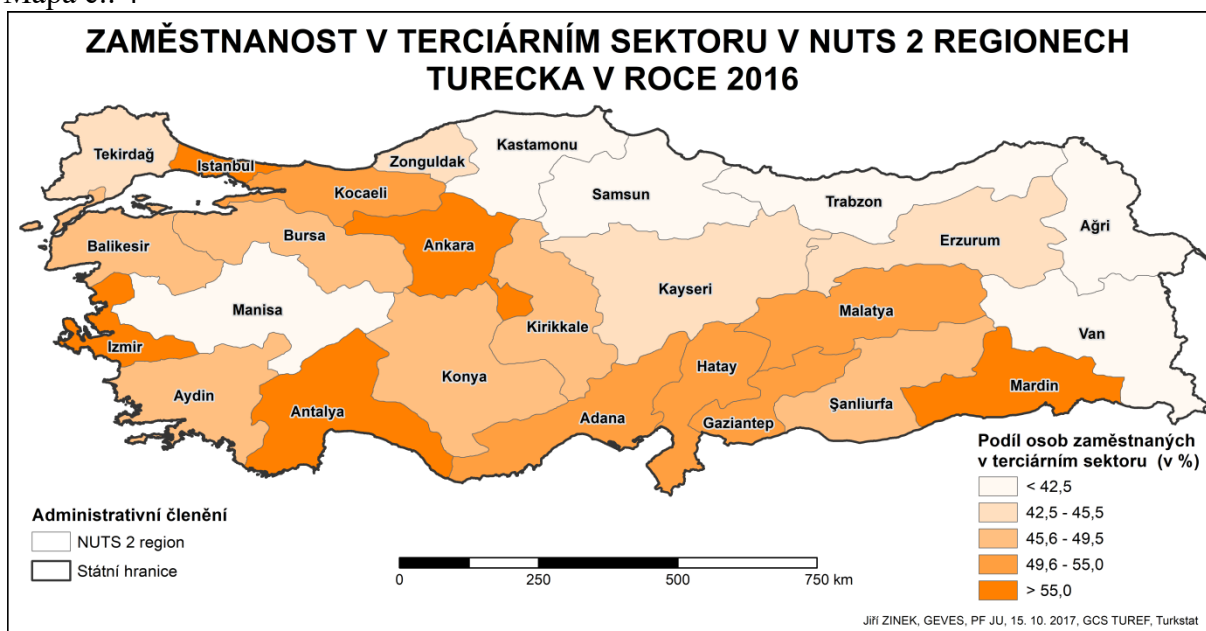

Zdroj: Turkstat (2017)

Největší míra nezaměstnanosti se vyskytuje na jihovýchodě Turecka v regionech Hatay, Gaziantep, Sanliurfa a Mardin. Tento stav je způsoben především tím, že se jedná o rurální regiony zaměřující se převážně na pěstování ovoce a následné zpracování na sušené plody. Jde tedy o regiony, kde je najímána takzvaná sezonní pracovní síla, která je ovšem brána jako brigádní činnost, a proto zvyšuje míru nezaměstnanosti v této lokalitě. Se sezónností pracovních příležitostí se potýkají především regiony ležící na pobřeží, které jsou navázány na sezonní cestovní ruch, či již zmíněné pěstování ovoce (Yesilada, Ucer 2010). Poměrně vysoké míry nezaměstnanosti však dosahují i regiony se silnými městskými centry jako Izmir, Istanbul, Ankara, či Kirikkale. Odpověď na tento trend však není jednoznačná. Ve většině případů jde o následek hned několika aspektů. V případě těchto tureckých regionů je podle Doğruela (2013) míra nezaměstnanosti vyšší z důvodu doznívající ekonomické krize z roku 2007, ale také kvůli transformaci ekonomiky a deindustrializaci těchto lokalit. Regiony Izmir, Istanbul a Ankara byly transformovány na centra poskytující především zaměstnání v sektoru služeb a služeb s vyšší přidanou hodnotou, pro které je však nutné vyšší dosažené vzdělání, či odborná specializace. Nejnižší míry nezaměstnanosti dosahují velmi řídko osídlené regiony Trabzon, Erzurum a Agri. Jak upozorňuje Yesilada a Ucer (2010) tyto regiony patří k regionům, kde i nadále přetrvává tradiční způsob zemědělství a chování ovcí a skotu. Většinou se jedná o malé

farmy, bez jakékoli mechanizace, které produkují suroviny pro svou potřebu popřípadě směnu za jiné produkty.

Mapa č.: 4

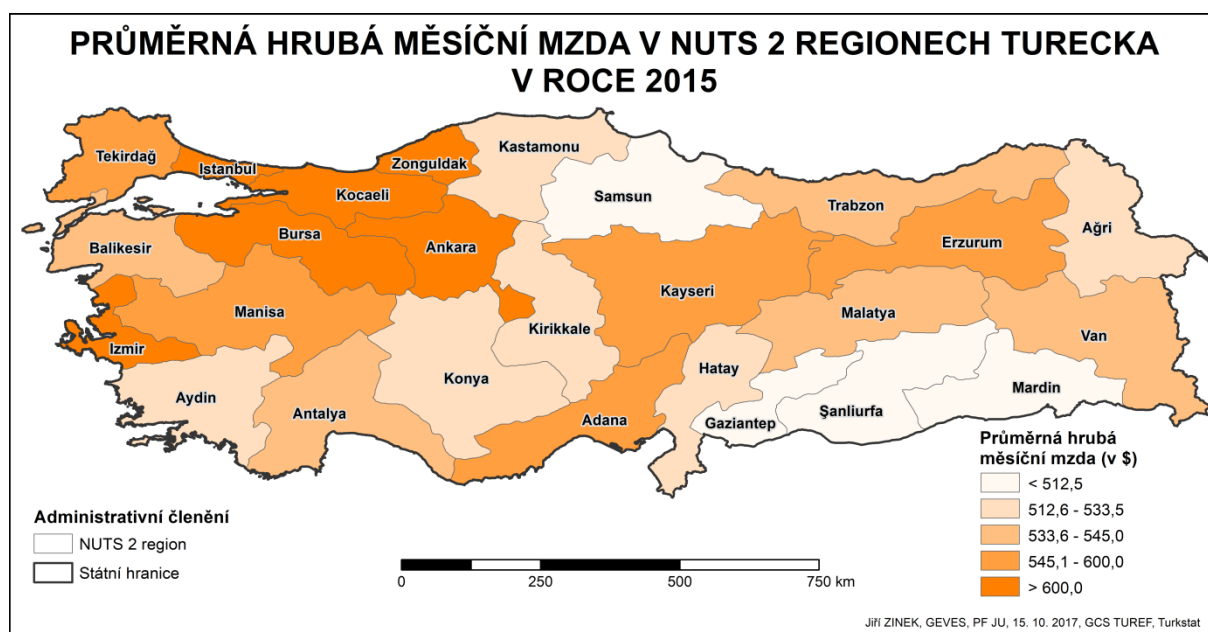
Zdroj: Turkstat (2017)

Stejně jako u ukazatele HDP per capita, lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že nejvyšší podíl zaměstnaných osob v terciárním sektoru bude u regionů s velkým městem. Toto pravidlo se také potvrzuje, přičemž podíl osob zaměstnaných v terciéru v regionu Ankara dosahuje 71,90 %, Istanbul 66,30 %, Izmir 56,50 %. Ovšem vyskytují se zde i anomální regiony, které nekorelují přímo s ukazatelem HDP per capita. Takovým regionem je Antalya, která i přes nižší HDP per capita je velmi výrazně navázána na cestovní ruch, neboť se jedná o jeden z nejatraktivnějších turistických regionů Turecka, proto je zde poměrně vysoký podíl osob pracujících v terciárním sektoru. Jiným případem, kde neplatí pravidlo čím vyšší HDP per capita, tím vyšší podíl zaměstnaných osob v terciéru je region Mardin. Mardin je region s velkým stejnojmenným městem Mardin, který v této oblasti tvoří jakési správní a kulturní středisko pro poměrně široké okolí. Nejnižších hodnot podílu zaměstnaných osob v terciéru dosahují opět východně lokalizované zemědělské regiony, ale také regiony ležící na pobřeží Černého moře navázané na rybolov (Agloinfo 2018). Stejně jako tomu bylo u předchozího ukazatele nelze podle mapy jasně vytyčit převažující gradient územní polarity.

Průměrná hrubá měsíční mzda je posledním zkoumaným ekonomickým ukazatelem této práce, u kterého na první pohled opět nemůžeme jednoznačně zpozorovat jasnou

převahu gradientu územní polarity. Ukazatel průměrného hrubého výdělku by měl korelovat s ukazatelem HDP per capita a dublovat jej, což se děje v rámci západního území Turecka. Zároveň by mělo jít o jakýsi kontrolní postup mezi těmito dvěma ukazateli. Nejvyšší průměrnou hrubou měsíční mzdou pobírají obyvatelé největšího města Istanbulu ve výši 682 \$. Velmi dobře si stojí také hlavní město Ankara s 666 \$, Zonguldak s 638 \$, Bursa s 627 \$, nebo Izmir s 607 \$. Nejnižších hodnot dosahují východní regiony Gaziantep, Sanliurfa a Mardin, které dublují ukazatel HDP per capita. Ovšem nejnižších výdělků dosahují obyvatelé regionu Samsun, a to jen 508 \$, což také potvrzuje ukazatel HDP na obyvatele.

Mapa č.: 5

Zdroj: Turkstat (2017)“

5.2 Sociální ukazatele

Druhou skupinou analyzovaných ukazatelů jsou sociální ukazatele. Skrze tyto ukazatele je možné nahlížet na demografické zákonitosti, chování obyvatelstva či jeho vyspělost. Pro účely této práce bylo vybráno pět sociálních ukazatelů, které postihují prostorové uspořádání obyvatelstva, celkový pohyb obyvatelstva, ale také úroveň vzdělání regionů Turecké republiky. Tato podkapitola je taktéž podpořena tabulkou a mapovými výstupy, jako tomu bylo i u předcházející podkapitoly.

Tabulka č. 4: Sociální ukazatele regionů NUTS 2 Turecka

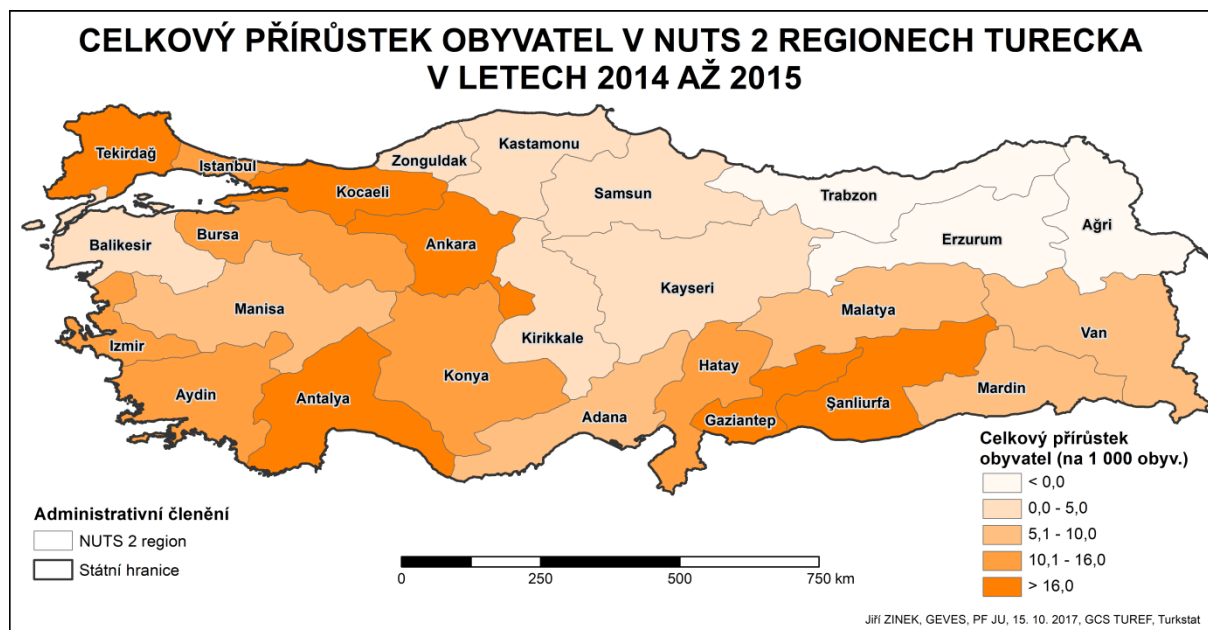
Region NUTS 2	Celkový přírůstek 2014/15 (1000/obyv)	Rozvodovost 2016 (%)	VŠ vzdělání 2015 (%)	Negramotní 2011 (%)	Hustota zalidnění 2015 (obyv./km ²)
Istanbul	15,88	1,84	17,60	2,60	2743,30
Tekirdağ	20,54	1,84	13,80	2,62	88,59
Balıkesir	0,09	1,91	14,70	3,58	76,46
Izmir	12,48	2,63	17,70	2,17	348,15
Aydin	11,81	2,29	14,57	3,45	89,00
Manisa	5,88	1,58	11,63	3,52	66,58
Bursa	15,73	1,88	15,53	2,83	133,84
Kocaeli	22,15	1,58	13,63	3,50	177,32
Ankara	19,04	1,99	22,70	2,54	205,03
Konya	11,15	1,61	12,80	3,49	50,04
Antalya	18,78	2,22	15,03	2,24	81,10
Adana	8,58	1,88	14,35	5,12	131,46
Hatay	10,76	1,37	12,40	5,45	133,76
Kırıkkale	4,84	1,75	11,97	5,75	48,35
Kayseri	2,43	1,64	12,60	6,07	39,97
Zonguldak	2,88	1,55	12,37	6,03	105,42
Kastamonu	0,38	1,12	11,70	7,15	28,75
Samsun	0,40	1,29	12,38	5,41	71,84
Trabzon	-0,12	0,95	13,47	2,73	68,52
Erzurum	-2,80	0,74	14,00	6,56	26,14
Ağrı	-4,39	0,53	10,50	8,83	37,46
Malatya	6,00	1,06	14,90	7,66	45,51
Van	7,54	0,27	10,68	8,50	33,61
Gaziantep	16,62	1,05	11,70	7,19	165,19
Şanlıurfa	16,94	0,48	10,25	9,78	104,50
Mardin	8,38	0,27	11,55	9,99	83,23
Průměr:	8,92	1,44	13,63	5,18	199,35

Zdroj: Turkstat (2017)

První ze skupiny sociálních ukazatelů je ukazatel celkového přírůstku. Tento ukazatel je sledován jen mezi lety 2014 a 2015, kvůli chybějícím datům pro další roky a složitosti výpočtu za delší časové období. Tento ukazatel se skládá z přirozeného pohybu (natalita, mortalita) a mechanického pohybu (imigrace, emigrace). Jestliže ukazatel dosahuje kladných čísel, počet obyvatel v daném regionu narůstá, jestliže dosahuje záporných čísel, jedná se o úbytkový region. Kladných výsledků by měly dosahovat vyspělejší, západní regiony, především díky velké imigraci. Ale jak poukazují Musil a Müller (2008) zaostávající, periferní oblasti mohou taktéž dosáhnout kladných výsledků, především díky vysoké natalitě.

V drtivé většině regionů je celkový přírůstek kladný a obyvatelstvo tak narůstá. Nejvyššího celkového přirozeného přírůstku dosahuje region Kocaeli s 22 %, v těsném závěsu je následován regionem Tekirdağ 20 % a hlavním městem Ankarou s 19 %. Naopak nejhorších výsledků dosahují regiony Ağrı s -4 %, Erzurum s téměř -3% a Trabzon s 0 %. Tyto čísla svědčí o malé atraktivitě těchto území a o vysoké emigraci z těchto regionů. Západní část Turecka vykazuje vyšší celkové přírůstky, než východní regiony, proto lze poměrně jasno určit západovýchodní gradient územní polarity.

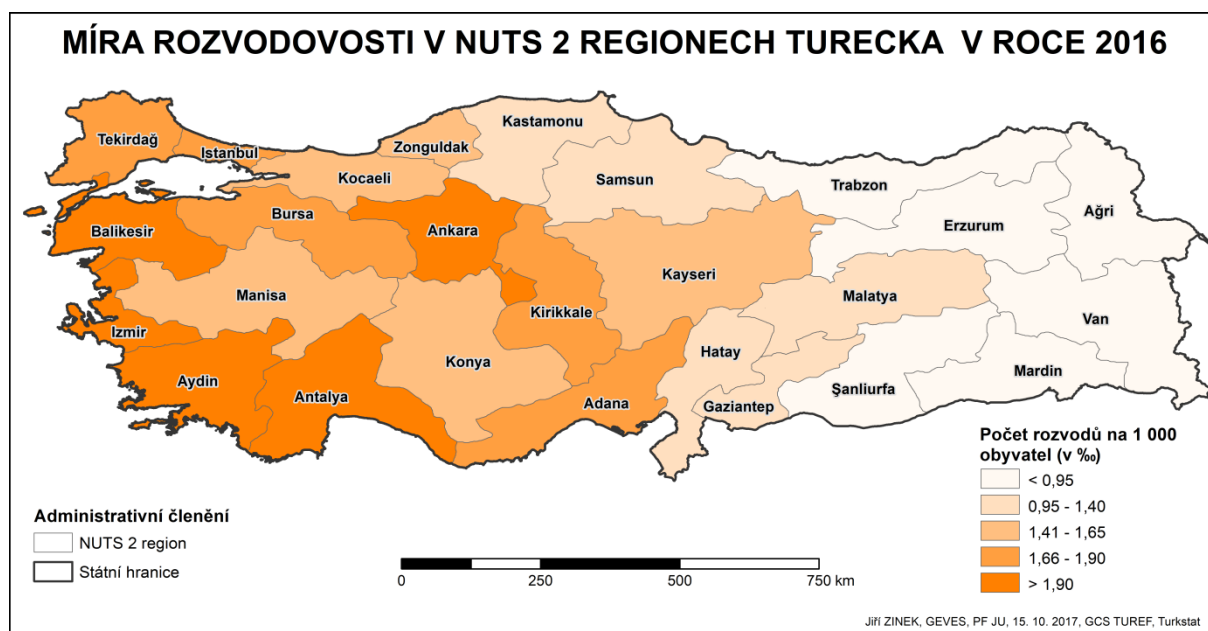
Mapa č.: 6

Zdroj: Turkstat (2017)

Mezi sledované sociální ukazatele spadá i míra rozvodovosti. Míra rozvodovosti je specifický ukazatel, který bude dosahovat v islámském Turecku velmi nízkých hodnot, které budou ještě nižší v tradicionalistických, tedy východních regionech. Analýza tohoto ukazatele ukázala jednoznačnou polarizaci Turecké republiky a ilustrovala západovýchodní gradient. Vůbec nejvíce se rozvádí lidé v regionu Izmir, který je následován regiony Aydın a Antalya. Naopak nejnižší míra rozvodovosti se nachází ve východních regionech Mardin a Van, kde dosahují téměř nulových hodnot.

Mapa č.: 7

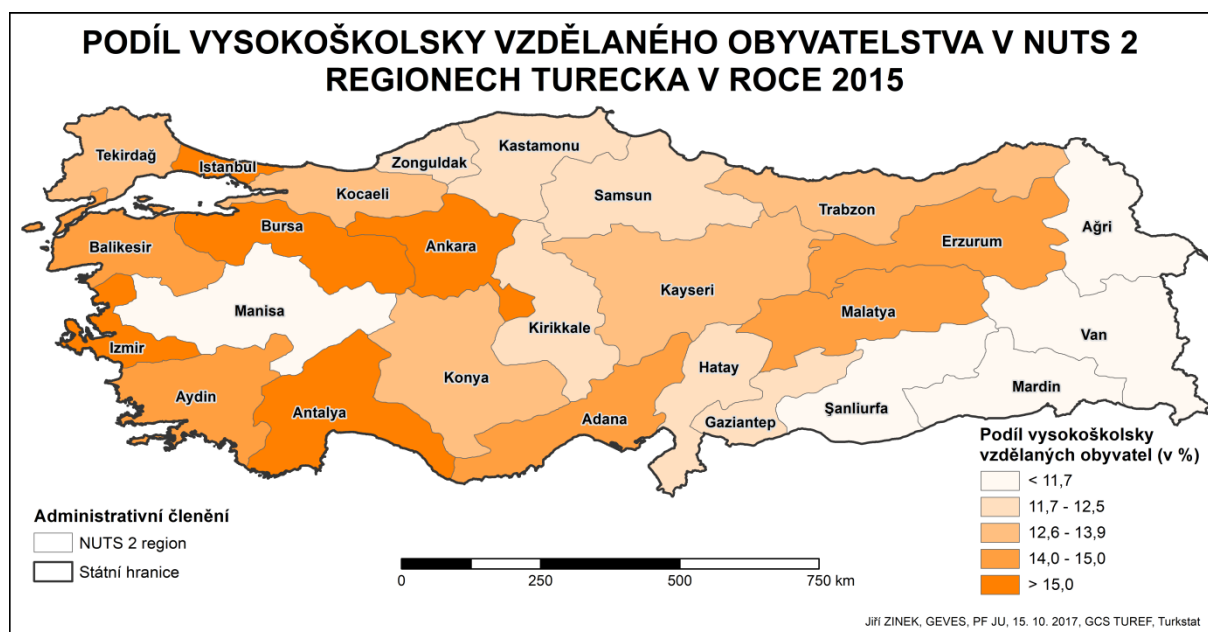

Zdroj: Turkstat (2017)

Velmi zásadní je úroveň vzdělání společnosti, a proto je sledován i podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Lze predikovat, že vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných se bude nacházet především v regionech se silnými centry, které nabízejí uplatnění vysokoškoláků na trhu práce. Dalším aspektem může být i tradice univerzitního vzdělávání. Regiony, kde jsou lokalizovány univerzity, skýtají potenciál mít více vzdělaného obyvatelstva, než jiné regiony. Důležitým determinanem vzdělanosti obyvatelstva v islámském Turecku je stále ještě náhled na ženy. I když Turecká republika umožnila již ve svých počátcích studium ženám, stále se zde vyskytují konzervativní, zaostávající regiony, které nahlíží na vzdělání žen s nelibostí. Největšího podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva dosahuje region hlavního města Ankarý s 22,7 %, kde se nachází hned 6 státních univerzit a několik dalších soukromých vysokých škol. Velmi dobře se prezentují i regiony Istanbul (17,6 %) s 8 státními univerzitami a Izmir

(17,7 %) se čtyřmi (Unirank 2018). Naopak nejhůře jsou na tom východní regiony Şanlıurfa a Ağrı jen s 10 % vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva.

Mapa č.: 8

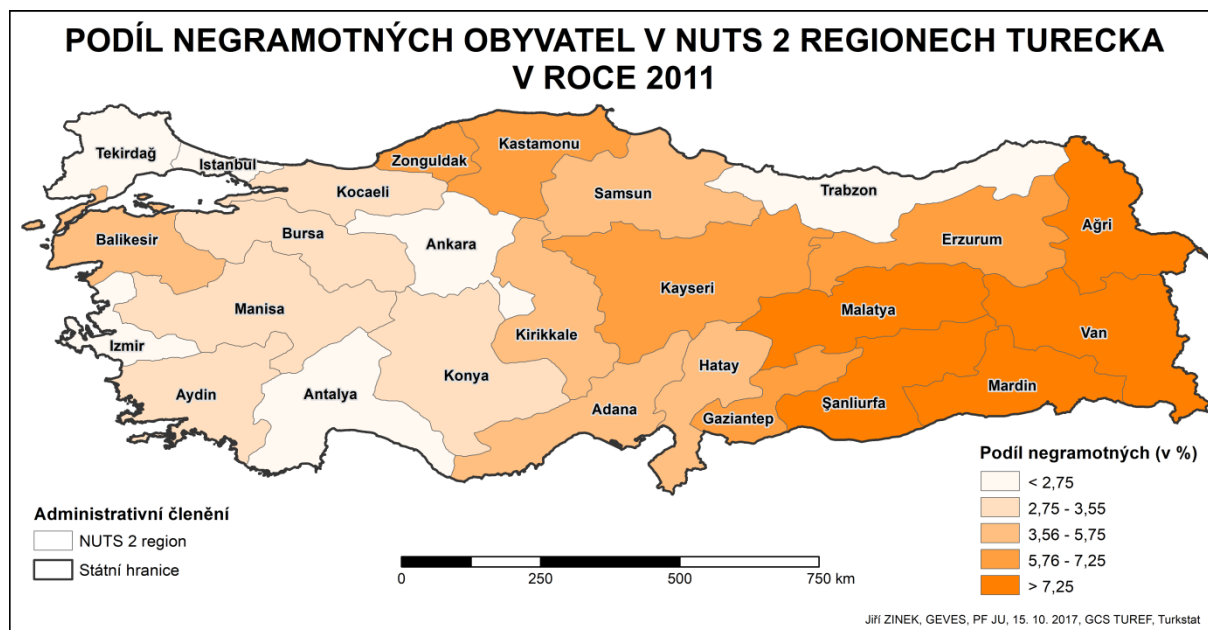

Zdroj: Turkstat (2017)

Ukazatel, který velmi úzce souvisí s podílem vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, je ukazatel podílu negramotných. Tento ukazatel byl zařazen do sociálních ukazatelů především proto, že negramotnost je jedním z obrovských problémů nacházející se především ve velmi silně zaostávajících lokalitách. I přes reformy vzdělávacího systému Mustafí Kemala již ve 30. letech 20. století doposud nebyla vymýcena negramotnost, neboť po jeho smrti nebylo na vzdělávání nahlíženo jako na důležitý předpoklad rozvoje. V současné době dochází opět k reformám, které by měly na dobro vymýtit negramotnost. V roce 2012 na nátlak Evropské unie byl změněn koncept povinné školní docházky z pěti let na dvanáct od šesti let do osmnácti (WENR 2017). V Evropské unii se ukazatel negramotnosti měří jako podíl jednoho negramotného na tisíc obyvatel, v případě Turecka jde o jednoho negramotného na sto obyvatel, neboť počty negramotných jsou enormní. Nejnižšího podílu negramotných dosahuje region Izmir s 2,17 %. Pod hranicí 3 % negramotných se pohybují především západní regiony jako Istanbul, Ankara, Tekirdağ, Antalya, Bursa a Trabzon. Vůbec nejhorších výsledků dosahují regiony Mardin a Şanlıurfa, které se pohybují těsně pod hranicí 10 % negramotných. Pro srovnání Česká republika dosahuje více než 99 % gramotných obyvatel, Turecká republika jen necelých

95 % gramotných, což tvoří těžko uvěřitelné 4 miliony obyvatel. Tento sociální ukazatel vytváří opět velmi dobře znatelný západovýchodní gradient územní polarity.

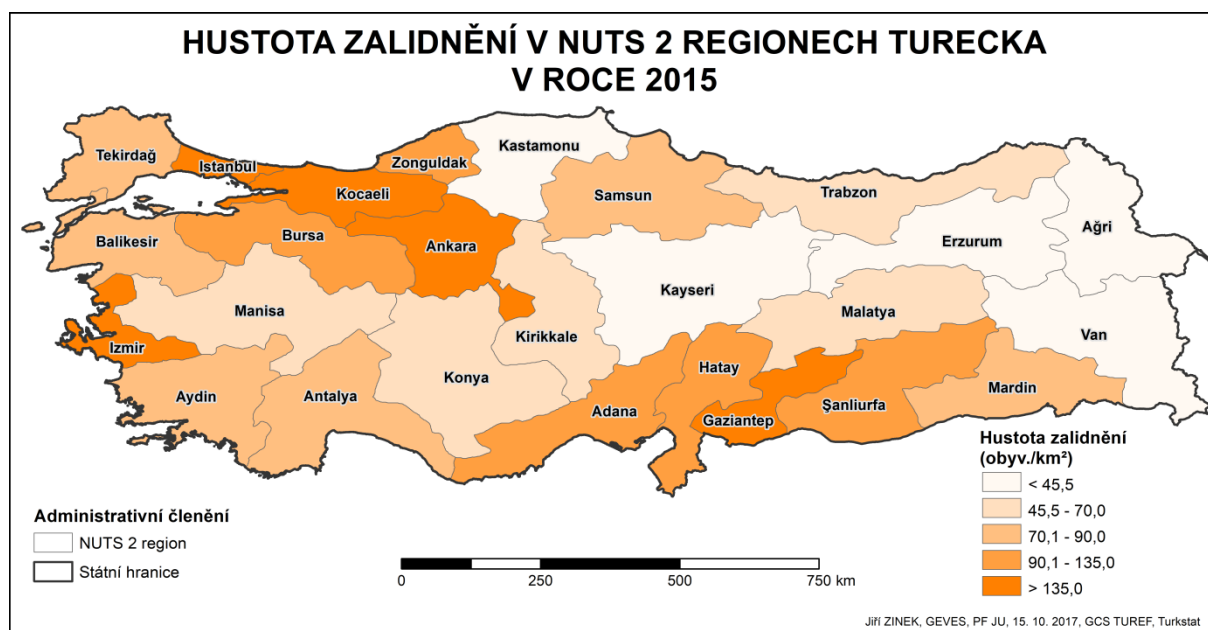
Mapa č.: 9

Zdroj: Turkstat (2017)

Posledním sociálním ukazatelem je hustota zalidnění, která nahradila míru urbanizace pro nedohledatelnost dat. Vyšší hustota obyvatelstva by se měla nacházet především v regionech s velkými městy oproti rurálním regionům. Drtivě dominantním regionem je Istanbul, který několikanásobně převyšuje všechny ostatní regiony. Hustota obyvatelstva je 2743 obyvatel na km², což je dáno především výhodnou alokací a historickým kontextem. Toto město bylo vytvořeno již v období antiky a od této doby hrálo vždy velmi významnou roli a rozrůstalo se až do dnešní podoby 14,5 milionu obyvatel. Další v pořadí je region Izmir se směšnými 348 obyvateli na km² oproti Istanbulu. Nejnižších hodnot dosahují regiony s nepříliš vlídnými fyzicko-geografickými podmínkami jako Kastamonu s pouhými 28 obyvateli na km² a Erzurum s dokonce jen 26 obyvateli na km².

Mapa č.:10

Zdroj: Turkstat (2017)

5.3 Ostatní ukazatele

Pro úplnost analýzy územní polarity Turecka, nesmíme zapomenout na kulturně-politické aspekty. Pro účely této práce jsou sledovány bohužel pouze politické aspekty, neboť turecká správa se nezabývá kulturně-etnickými statistikami již od roku 1960, kdy byl vydán poslední cenzus obsahující počty cizinců, či sčítání etnik na tureckém území. Od 60. let 20. století jsou totiž obyvatelé Turecka s tureckým občanstvím považováni za Turky, aby se předešlo tlakům kurdské menšiny za účelem osamostatnění se na Turecké republice a vzniku samostatného Kurdistanu.

Tabulka č. 5: Ostatní ukazatele regionů NUTS 2 Turecka

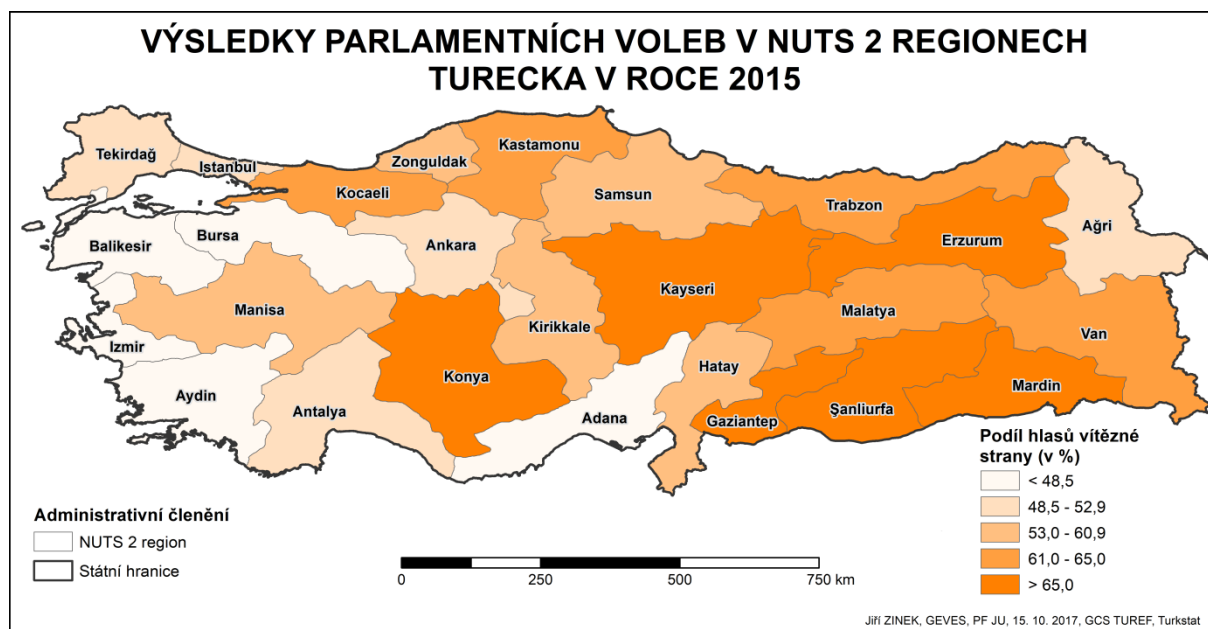
Region NUTS2	Výsledky parlamentních voleb strany AKP 2015 (%)
Istanbul	49,07
Tekirdağ	51,83
Balıkesir	43
Izmir	45,9
Aydin	44,5
Manisa	55,4
Bursa	48,03
Kocaeli	61,22
Ankara	49,7
Konya	69,2
Antalya	48,57
Adana	34,5
Hatay	53,97
Kırıkkale	60,78
Kayseri	66,1
Zonguldak	54,43
Kastamonu	61,63
Samsun	58,98
Trabzon	63,35
Erzurum	65,8
Ağrı	51,57
Malatya	63,33
Van	63,88
Gaziantep	65,3
Şanlıurfa	67,85
Mardin	68,68
Průměr:	56,41

Zdroj: Election Resources on the Internet (2017)

Ukazatel výsledku parlamentních voleb je velmi proměnlivý ukazatel, který se mění podle smýšlení a politického plánu vládnoucí strany. To se projevuje i u vládnoucí strany AKP, která vládne Turecké republice již od roku 2002. Tato strana se nejdříve profilovala jako silně prodemokratická a zároveň usilující o vstup do EU, od čehož je v poslední době upouštěno. Aktuálně dochází k vládním nařízením potlačující občanská práva a svobody a zvyšování pravomocí v rukou prezidenta Erdogana, který je na tuto stranu velmi silně navázán (Vaňoušová 2015). Ukazatel výsledku voleb je sledován při volbách v roce 2015, kde se již Strana spravedlnosti a rozvoje prezentovala autoritářským postojem potlačujícím základní demokratické principy a umocňování důležitosti funkce prezidenta, který vygradoval v roce 2017 referendem a následnou změnou ústavy ve

prospěch prezidenta. V konečném důsledku je velmi pravděpodobné, že regiony nacházející se blíže Evropě a regiony s velkými globalizovanými městy budou hlasovat v neprospěch Strany spravedlnosti a rozvoje. Tento trend se i potvrdil. Největších volebních úspěchů dosáhla strana AKP na tradicionalistickém východě, kde vítěznou stranu volilo pravidelně více než 60 % voličů. Naopak v západně položených regionech výsledky vítězné strany nedosahovaly tak jednoznačných výsledků, i když nejnižší podíl voličů vítězné strany regionů Turecka byl stále vysokých 34,5 % v Adaně. Ale i v tomto ukazateli jsou velmi dobře zřetelné disparity způsobující územní polaritu. Do jisté míry jsou problematické východní regiony, kde značnou část obyvatelstva tvoří Kurdové, kteří jsou vládou perzekuováni. Silné postavení vítězné strany AKP na východě země je dána především roztržitostí kurdevských politických stran a hnutí, ale také umírněnou předvolební rétorikou AKP, která slibovala před volbami v roce 2015 zlepšení práv kurdevské menšiny. Předvolební sliby však nebyly naplněny a došlo k dalšímu zpřísnění režimu v Turecku.

Mapa č.: 11

Zdroj: Election Resources on the Internet (2017)

5.4 Analýza faktorů

Pro plynulé navázání na analytickou část práce syntézou, je nutné sumarizovat statistická data na území regionů od nejzápadnějších po nejvýchodnější, k čemuž nám poslouží analýza faktorů. Analýza faktorů je tvořena dvěma odlišnými postupy, a to z důvodu vzájemné verifikace výsledků. Prvním použitým postupem analýzy faktorů je metoda s využitím pořadí. V této metodě dochází k seřazení regionů, skrze sledované ukazatele od nejzápadnějších (vyspělejších) po nejvýchodnější (nejvíce zaostávající), přičemž nejzápadnější region dosahuje hodnoty 1 a nejvýchodnější hodnoty 26. V této metodě se vyskytly i regiony s totožnou hodnotou, což bylo vyřešeno přiřazením stejného pořadí oběma regionům. Jako celá práce i pořadníková metoda pracuje se třemi skupinami socioekonomických ukazatelů, ze kterých byl následně vytvořen ekonomický, sociální, ostatní a souhrnný index. Jednotlivé indexy jsou tvořeny jako aritmetické průměry sledovaných ukazatelů pro jednotlivé regiony. Detailní postup vedoucí k výpočtu těchto indexů se nachází ve třetí metodické kapitole. Díky výpočtům těchto indexů, pak mohlo dojít k vytvoření mapy nejvíce (západních) a naopak nejméně vyspělých (východních) regionů, která umocňuje výsledky územní polarity.

Tabulka č. 6: Pořadí regionů NUTS 2 Turecka podle sledovaných ukazatelů

Region NUTS 2	HDP/obyv.	Míra nezaměstnanosti	Zaměstnanost v terciéru	Průměrná hrubá mzda	Celkový přírůstek	Rozvodovost	VŠ vzdělání	Negramotní	Hustota zalidnění	Parlamentní volby AKP
Istanbul	1	21	2	1	7	8	3	4	1	7
Tekirdağ	6	9	17	7	2	8	11	5	12	10
Balıkesir	8	7	11	13	23	5	7	12	15	2
Izmir	4	22	5	5	9	1	2	1	2	4
Aydin	9	7	12	20	10	2	8	8	11	3
Manisa	10	2	23	11	17	13	22	11	18	13
Bursa	5	14	12	4	8	6	4	7	6	5
Kocaeli	3	17	10	6	1	13	12	10	4	16
Ankara	2	18	1	2	3	4	1	3	3	8
Konya	11	6	15	22	11	12	14	9	19	26
Antalya	7	19	4	14	4	3	5	2	14	6
Adana	13	16	8	10	13	6	9	13	8	1
Hatay	21	24	9	18	12	16	16	15	7	11
Kırıkkale	17	20	14	17	18	10	19	16	20	15
Kayseri	12	11	18	8	20	11	15	18	22	23
Zonguldak	15	12	19	3	19	15	18	17	9	12
Kastamonu	14	5	25	19	22	18	20	20	25	17
Samsun	18	10	21	25	21	17	17	14	16	14
Trabzon	16	1	22	15	24	21	13	6	17	19
Erzurum	20	4	20	9	25	22	10	19	26	22
Ağrı	25	3	26	21	26	23	25	24	23	9
Malatya	22	13	6	15	16	19	6	22	21	18
Van	26	14	24	12	15	25	24	23	24	20
Gaziantep	19	23	7	26	6	20	20	21	5	21
Şanlıurfa	24	25	16	24	5	24	26	25	10	24
Mardin	23	26	3	23	14	25	23	26	13	25

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka č. 7: Indexy metody využívající pořadí v regionech NUTS 2 Turecka

Region NUTS 2	Ekonomický index	Sociální index	Ostatní index	Souhrnný index	Pořadí
Istanbul	12,50	9,20	3,50	5,60	2.
Tekirdağ	19,50	15,20	5,00	8,82	6.
Balıkesir	19,50	24,80	1,00	10,07	10.
Izmir	18,00	6,00	2,00	5,78	3.
Aydin	24,00	15,60	1,50	9,13	7.
Manisa	23,00	32,40	6,50	13,76	12.
Bursa	17,50	12,40	2,50	7,20	4.
Kocaeli	18,00	16,00	8,00	9,33	8.
Ankara	11,50	5,60	4,00	4,69	1.
Konya	27,00	22,40	13,00	13,87	13.
Antalya	22,00	11,20	3,00	8,04	5.
Adana	23,50	19,60	0,50	9,69	9.
Hatay	36,00	26,40	5,50	15,09	14.
Kırkkale	34,00	33,20	7,50	16,60	19.
Kayseri	24,50	34,40	11,50	15,64	16.
Zonguldak	24,50	31,20	6,00	13,71	11.
Kastamonu	31,50	42,00	8,50	18,22	22.
Samsun	37,00	28,40	7,00	16,09	18.
Trabzon	27,00	32,40	9,50	15,31	15.
Erzurum	26,50	40,80	11,00	17,40	21.
Ağrı	37,50	48,40	4,50	20,09	23.
Malatya	28,00	33,60	9,00	15,69	17.
Van	38,00	44,40	10,00	20,53	25.
Gaziantep	37,50	28,80	10,50	17,07	20.
Şanlıurfa	44,50	36,00	12,00	20,56	26.
Mardin	37,50	40,40	12,50	20,09	24.

Zdroj: Vlastní zpracování

Nejvyspělejším (nejzápadnějším) regionem je podle očekávání region hlavního města Ankary, který se umístil na prvním místě s poměrně značným náskokem. Ani druhý nejvyspělejší region není překvapením. Je jím totiž region s největším Tureckým městem Istanbul. Tyto dva nejvyspělejší regiony následuje region Izmir, Bursa, či Antalya. Výše zmíněné regiony se zařadily mezi nejvyspělejší regiony Turecka díky dobrým výsledkům ve všech třech hodnocených socioekonomických skupinách. Můžeme tak říci, že se v těchto regionech nenachází výrazné anomální chování nějakého z ukazatelů. Tyto regiony vychází jako vyspělejší zejména proto, že se nachází na industrializovaném západě země, který je zároveň poměrně silně vázán na odvětví terciéru. Nejdominantnějším determinantem vyspělosti těchto regionů jsou však vládní investiční pobídky a investice ze

zahraničí, které putují do těchto regionů daleko častěji než do východních regionů Turecka. Nejhorších výsledků pak dosahují východní regiony jako Şanlıurfa, Van, či Mardin. U posledního ukazatele je to spíše překvapením, neboť se jedná o region s velkým městským jádrem, který by měl zvyšovat životní úroveň svého okolí a být jakýmsi tahounem, ze kterého by měla směřovat iniciativa pro zlepšení. Tyto regiony zaostávají především kvůli georeliéfu a neochotou investovat (výstavba infrastruktury, průmyslových zón) do tohoto hornatého území.

Tabulka č. 8: Hodnoty získané pomocí odchylky od mediánu

Region NUTS 2	HDP/obyv.	Míra nezaměstnanosti	Zaměstnanost v terciéru	Průměrná hrubá mzda	Celkový přírůstek	Rozvodovost	VŠ vzdělání	Negramotní	Hustota zalidnění	Parlamentní volby AKP
Istanbul	222,99	50,83	137,69	126,32	187,26	116,46	134,01	150,62	3193,2	75,31
Tekirdağ	151,76	117,13	93,04	106,47	242,22	116,29	105,08	159,24	103,12	79,62
Balıkesir	120,24	125,97	102,8	100,43	1,06	120,8	111,93	132	89	66
Izmir	159,3	45,3	117,34	112,41	147,17	166,46	134,77	158,78	405,25	79,39
Aydin	119,81	125,97	100,52	96,61	139,27	144,92	110,91	134,47	103,6	67,235
Manisa	111	146,96	82,45	100,96	69,34	100,03	88,52	133,14	77,5	66,57
Bursa	152,53	98,34	100,52	116,29	185,5	118,88	118,27	146,25	155,79	73,125
Kocaeli	176,01	81,77	103,01	111,35	261,2	99,9	103,74	133,52	206,4	66,76
Ankara	187,4	74,03	149,33	123,51	224,53	126,26	172,84	151,76	238,66	75,88
Konya	109,01	132,6	95,33	94,97	131,49	101,83	97,46	133,71	58,25	66,855
Antalya	142,29	72,93	123,57	99,55	221,46	140,67	114,47	157,45	94,4	78,725
Adana	103,18	85,08	111,94	101,4	101,18	119,25	109,26	102,75	153,02	51,375
Hatay	82,97	40,88	110,28	98,54	126,89	86,71	94,42	96,49	155,7	48,245
Kırıkkale	93,8	51,93	99,48	98,74	57,08	111,07	91,12	90,79	56,28	45,395
Kayseri	104,89	107,18	92,21	104,25	28,66	103,93	95,94	84,71	46,53	42,355
Zonguldak	96,17	104,97	91,38	118,23	33,96	97,9	94,16	85,47	122,71	42,735
Kastamonu	96,82	135,91	74,14	97,49	4,48	70,77	89,09	64,2	33,47	32,1
Samsun	90,12	112,71	87,85	94,18	4,72	81,51	94,23	97,25	83,62	48,625
Trabzon	94,9	150,28	87,64	98,81	-1,42	60,06	102,54	148,15	79,76	74,075
Erzurum	87,04	144,75	90,34	103,78	-33,02	46,69	106,6	75,4	30,43	37,7
Ağrı	55,4	145,86	65,42	96,29	-51,77	33,68	79,95	32,29	43,6	16,145
Malatya	80,61	101,66	114,02	98,93	70,75	67,25	113,45	54,51	52,97	27,255
Van	55,4	98,34	77,05	100,61	18,92	16,87	81,28	38,56	39,12	19,28
Gaziantep	88,52	41,09	112,36	89,74	195,99	66,6	89,09	63,44	192,28	31,72
Şanlıurfa	57,21	9,94	95,12	94,53	195,99	30,32	78,05	14,25	121,64	7,125
Mardin	63,84	-112,71	136,45	94,62	98,82	17,3	87,94	10,26	96,88	5,13

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka č. 9: Souborné indexy získané pomocí odchylky od mediánu

Region NUTS 2	ekonomický index	sociální index	ostatní index	souhrnný index	Pořadí
Istanbul	268,92	415,34	57,10	164,75	1.
Tekirdağ	234,20	290,38	54,69	128,73	6.
Balıkesir	224,73	181,92	62,41	104,23	10.
Izmir	217,18	404,97	59,87	151,56	3.
Aydin	221,46	253,27	61,10	119,07	8.
Manisa	220,69	187,41	51,57	102,15	12.
Bursa	233,84	289,88	58,01	129,27	5.
Kocaeli	236,07	321,90	46,48	134,32	4.
Ankara	267,14	365,62	56,55	153,18	2.
Konya	215,96	209,10	39,50	103,23	11.
Antalya	219,17	291,38	57,54	126,24	7.
Adana	200,80	234,18	69,84	112,18	9.
Hatay	166,36	224,08	52,82	98,50	14.
Kırıkkale	171,98	162,54	46,86	84,75	20.
Kayseri	204,27	143,91	42,21	86,75	17.
Zonguldak	205,38	173,68	52,42	95,88	15.
Kastamonu	202,18	104,80	46,12	78,47	21.
Samsun	192,43	144,53	48,44	85,64	19.
Trabzon	215,82	155,64	44,62	92,46	16.
Erzurum	212,96	90,44	42,47	76,86	22.
Ağrı	181,49	55,10	54,92	64,78	25.
Malatya	197,61	143,57	44,63	85,74	18.
Van	165,70	77,90	44,15	63,94	26.
Gaziantep	165,86	242,96	42,91	100,38	13.
Şanlıurfa	128,40	176,10	40,68	76,71	23.
Mardin	147,10	124,48	39,96	69,23	24.

Zdroj: Vlastní zpracování

Druhým postupem analýzy faktorů byla metoda odchylky od mediánu. Tato metoda musela být však u jednotlivých ukazatelů upravena, aby nedošlo k přílišnému zkreslení souhrnného indexu. Tyto úpravy se týkaly ukazatele hustoty zalidnění v regionu Istanbul, kde je hustota osídlení několikanásobně vyšší, než u ostatních regionů a docházelo tak, k výrazné dezinterpretaci ostatních sledovaných ukazatelů, proto byla Istanbulu přiřazena hodnota 450 obyvatel na km². Obdobný problém se vyskytl i u ukazatele míry nezaměstnanosti, kde se region Mardin potýká s nejvyšší nezaměstnaností v celém Turecku a hodnoty ukazatele míry nezaměstnanosti by taktéž zkreslovaly další sledované ukazatele, proto mu byla přidělena hodnota 0.

Tato metoda v drtivé většině potvrdila metodu využívající pořadí, i když se zde nacházely drobné disparity. Výsledky metody odchylky od mediánu byly patrně nejvíce

zkreslovány sociálním indexem, především ukazatelem hustoty zalidnění a celkového přírůstku. Jedinou výraznou anomálií, které se vyskytuje, je region Gaziantep, který se jevil v pořadníkové metodě jako zaostalejší východní, ale při použití metody odchylky od mediánu se rázem dostal do skupiny západních vyspělejších regionů. Hlavním důvodem, proč nyní vychází region Gaziantep jako vyspělejší, je zkreslení vysokými hodnotami sociálních ukazatelů, které jsou mezi regiony velmi diverzifikovány. Po verifikaci údajů metodou odchylky od mediánu si opět vedou nejlépe regiony Istanbul, Ankara a Izmir. Nyní však region Istanbul vystřídal region hlavního města Ankary na prvním místě. Stalo se tak opět především kvůli skupině sociálních ukazatelů, která vyznívá lépe pro istanbulský region. Mezi nejvíce zaostalé regiony i nadále spadají východní regiony Van, Ağrı, Şanlıurfa, či Mardin.

6. SYNTÉZA ÚZEMNÍ POLARITY TURECKA

Analýza faktorů odhalila skrze socioekonomické ukazatele různorodost tureckých regionů a mnohé disparity, které se mezi nimi nacházejí. Tato práce si klade za hlavní cíl detekci dominantních vlivů, které způsobují rozdílnou profilaci Turecka. Diferenciace regionů je tvořena již několik tisíc let a její vývoj pokračuje dodnes. Tak jako tomu bylo i v historii, Turecko je osídleno především v nížinách na pobřeží, kde populace neustále roste na rozdíl od hornatého vnitrozemí, které neskýtá tak dobré podmínky pro život. Dynamické změny nastaly především ve 20. století, kdy Turecko vstupovalo do jedné západní organizace za druhou a navazovalo tak velmi prospěšné vazby se západními velmocemi. Právě návaznost na Západ způsobila rozvoj kapitalismu a vlastně celého státu, který byl podpořen ještě větší měrou za Studené války investicemi z USA. Zároveň Turecká republika byla vždy pomyslnou branou mezi Evropou a Orientem, což samozřejmě také podporuje regionální polaritu.

Tyto rozdíly jsou ilustrovány tabulkami a mapami v celé této práci. Mezi západní vyspělejší regiony se zařadil Istanbul, Ankara, Izmir, Kocaeli, Bursa, Tekirdağ, Antalya, Aydin, Adana, Balikesir, Konya, Manisa a Gaziantep. Lze říci, že všechny tyto regiony se opravdu nacházejí spíše na západě Turecké republiky.

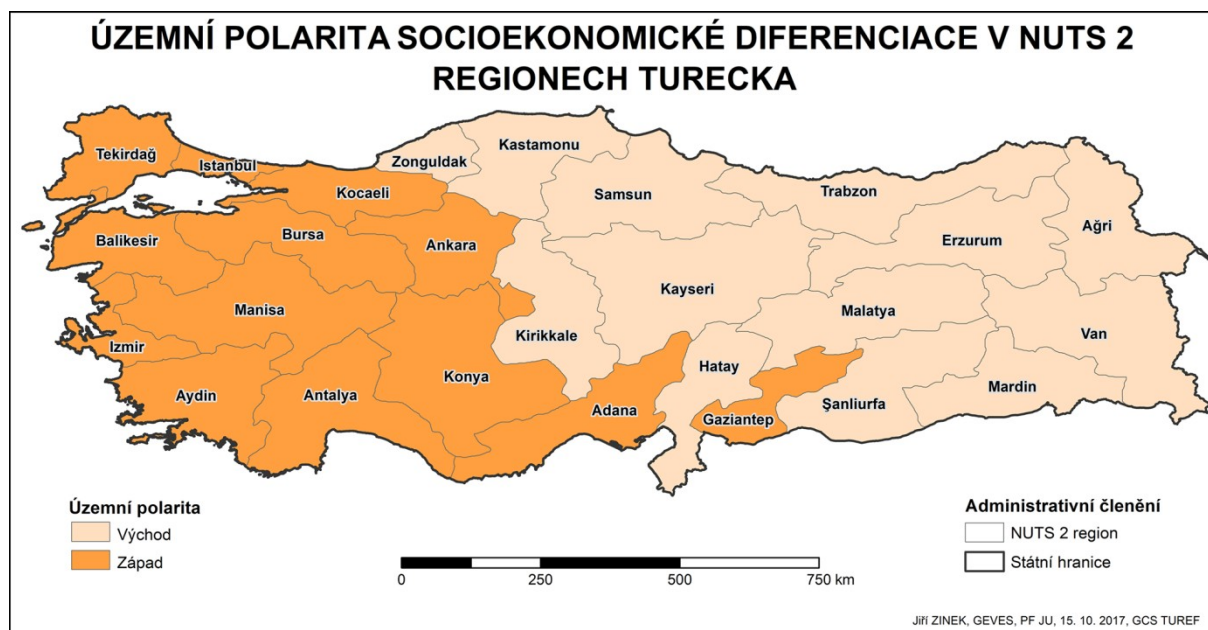
Jako nejvyspělejší hegemon vychází region Istanbul. Jde o region největšího tureckého města čítajícího více než 14 milionů obyvatel. V tomto regionu jsou samozřejmě lokalizované správní a ekonomické funkce, o čemž vypovídá i fakt, že Istanbulský region stanul dvakrát na prvním místě ekonomických determinantů a jednou byl druhý ze čtyř možností. Ukazatele, ve kterých se tento region umístil na prvním místě je HDP per capita (19 957 \$) a hrubý měsíční výdělek (682 \$), což jen vypovídá o ekonomické perspektivě tohoto regionu, která neustále roste. Nejen ekonomické determinanty však svědčí o atraktivitě tohoto regionu. Nesmíme zapomenout ani na sociální stránku věci, kterou nejlépe postihuje na turecké poměry vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva (17,6 %) a naopak jeden z nejnižších podílů negramotných (2,6 %). Vzdělání je také podpořeno jednou z nejstarších univerzit světa vzniknuvší již v roce 1453 a dalšími sedmi státními univerzitami. Tento aspekt láká do regionu Istanbul především mladou část populace, která zde hledá vzdělání a pracovní příležitosti. Istanbul je regionem, který je značně exponovaný na západě země, což determinuje i jeho vyspělost. Vyšší míra vyspělosti regionu je dána především historickým vývojem a prolínáním rozdílných kultur

v tomto prostoru a návazností na Evropu, neboť se nachází jak v evropském tak asijském prostoru.

Velmi těsně se na druhém místě vyspělosti umístil region hlavního města Ankary. Zde se projevuje rozdílný případ rozvoje, než jak tomu bylo u regionu Istanbul. Tento region se začal výrazněji rozvíjet až po založení Turecké republiky v roce 1923 a stanovení Ankary jako nového hlavního města. Ankara byla ustanovena hlavním městem především díky prezidentovi Mustafu Kemalovi, který považoval dřívější hlavní město Istanbul za jakýsi rudimentální symbol Osmanské říše. Od tohoto období prochází Ankara obrovským rozvojem, který je podmíněn především státními investicemi. O tom že se podařilo umístit region Ankary mezi nejvyspělejší regiony Turecka, vypovídají především socioekonomické ukazatele. Region Ankary dosahuje nejvyšší zaměstnanosti v terciéru (71,9 %) a druhého nejvyššího HDP per capita (16 772 \$) spolu s druhým nejvyšším hrubým měsíčním výdělkem (667 \$). Stejně jako je tomu u regionu Istanbul, jde o ekonomicky velmi silný region, který láká pracovními příležitostmi. Z hlediska sociálních ukazatelů, jde taktéž o velmi vyspělý region. Ankara dosahuje vůbec nejvyšší vzdělanosti (22,7 %) regionů Turecka, což je podmíněno šesti státními univerzitami.

Mapa č. 12

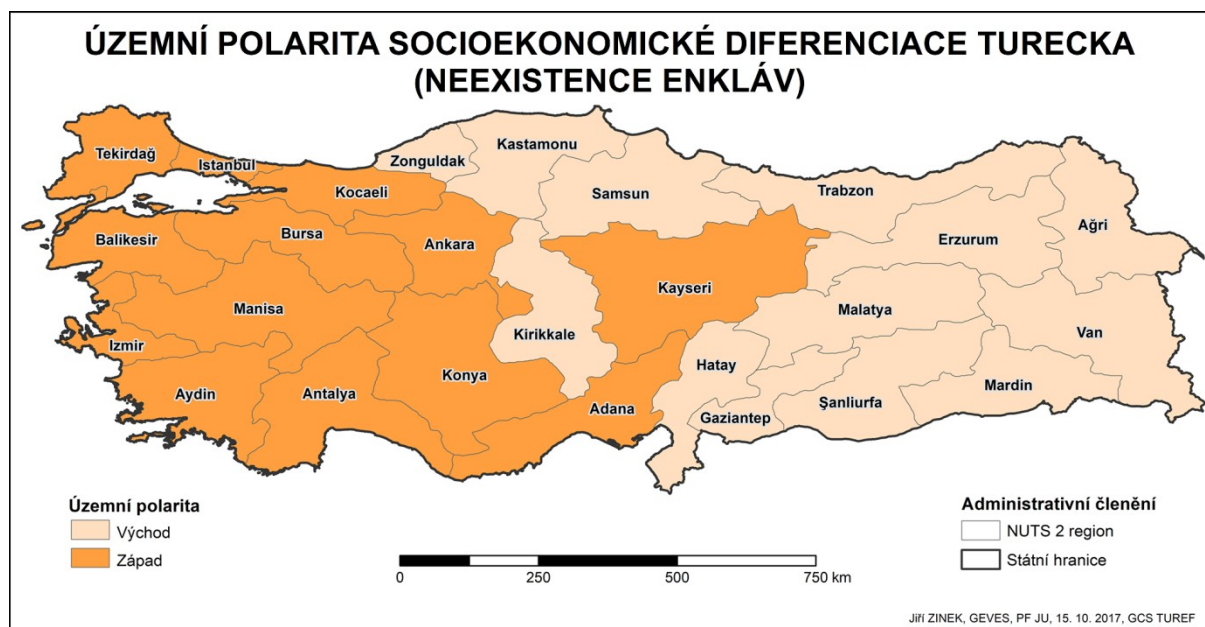

Zdroj: Vlastní zpracování

Při pohledu na mapu č. 12 je patrná poměrně pravidelná územní polarita Turecké republiky. Jedinou anomálií, která se vyskytuje je region Gaziantep, který svou geografickou polohou nespadá na západ Turecka a ani přímo nesousedí s vyspělejšími západními regiony. Region Gaziantep inklinuje k západním regionům především kvůli dobrým výsledkům, sociálních ukazatelů, jako například hustota zalidnění, či celkový přírůstek. Jednotlivé hodnoty sledovaných ukazatelů u regionu Gaziantep poměrně velmi kolísají. Jak již bylo řečeno, nachází se zde velmi dobré výsledky některých ukazatelů (hustota zalidnění, přirozený přírůstek, zaměstnanost v terciéru) které přiřazují tento region na západ, ale také velmi špatné (průměrný hrubý měsíční výdělek, podíl VŠ vzdělaných), řadíci Gaziantep na východ.

Z důvodů velké proměnlivosti jednotlivých socioekonomických ukazatelů regionu Gaziantep došlo k použití pravidla neexistence enkláv (Vácha 2014). Toto pravidlo nám umožňuje výměnu regionu Gaziantep za region Kirikkale, který dosahuje stálejších hodnot ukazatelů a zároveň sousedí s regiony, které byly shledány jako západní vyspělejší. Tato úprava zvýraznila západovýchodní gradient, který se nachází a o kterém se můžeme přesvědčit v mapě č. 13.

Mapa č. 13

Zdroj: Vlastní zpracování

Nejlépe viditelnou diferenciaci územní polarity poskytl ostatní ukazatel výsledku parlamentních voleb vítězné strany AKP, která velmi jasně odhalila západovýchodní gradient. Strana AKP se prezentuje politikou ponižování stupně demokracie, zvyšování pravomocí prezidenta a navracení se zpět k islámu, jakožto ke státnímu náboženství, což se neslučuje se sekulárním státem, kterým Turecko při svém založení bez dohadů bylo. Tuto stranu volí především konzervativnější voliči v zaostalejších regionech, což se velmi výrazně potvrdilo.

Druhou skupinou, která velmi přesvědčivě odhalila západovýchodní gradient územní polarity je skupina sociálních ukazatelů především díky ukazateli vysokoškolsky vzdělaných obyvatel a podílu negramotných. První ze zmiňovaných sociálních ukazatelů svými statistickými údaji přesvědčil, že západ Turecké republiky je oproti východu velmi vzdělaný, což může být dáno globalizací západních regionů a nutnosti vysokoškolské specializace pro nabízená pracovní místa, ale také blízkost Evropy, kde je vzdělání jedním z měřítek společenského statutu. Ukazatel podílu negramotných se drží výše popsaného trendu, a tedy že západ je mnohem vzdělanější než východ země, kde se nachází nejvyšší podíly negramotných. Tento determinant zároveň vykazuje asi nejpravidelnější směr územní polarity ze všech analyzovaných ukazatelů.

Ekonomická skupina determinantů se však tak pravidelně nechovala. Nejpravidelnější ukazatelem zasahující územní polaritu Turecka byl bezpochyby ukazatel HDP per capita, který taktéž dosahoval nejvyšších hodnot na západě, především v regionech Istanbul, Ankara a Izmir. Podobně vypovídající hodnotu má v této práci průměrný hrubý měsíční výdělek, který až na některé výjimky kopíruje ukazatel HDP na obyvatele. Naopak u ekonomických determinantů míry nezaměstnanosti a podílu zaměstnaných v terciárním sektoru se nedal s naprostou jistotou určit směr převažujícího gradientu, z důvodu různorodosti a exponovanosti těchto ukazatelů v území.

6.1 Dominantní determinanty územní polarity

Územní polaritu socioekonomické diferenciacie podmiňuje celá řada determinantů, které se následně projevují v území disparitami hodnot jednotlivých sledovaných ukazatelů. Jedním z determinantů, který velmi silně ovlivňuje sledované socioekonomické hodnoty je poloha. Turecko se z fyzicko-geografického hlediska nachází mezi kontinentem Evropy a Asie, což podmiňuje územní heterogenitu (Valadashchuk 2012). Tato dualita tureckého prostoru podmiňuje i západovýchodní směr gradientu. Na západě

země proto dosahují ukazatele vyšších hodnot, než na zaostávajícím východě. Dualita polohy Turecka determinovala celá staletí. Osmanská říše, a nástupnické Turecko vždy inklinovalo spíše k západním evropským mocnostem. Tento trend se projevil především spojenectvím Turecké republiky a USA (NATO) po druhé světové válce. V tomto období proudilo do Turecké republiky značné množství investic, které však byly lokalizovány především na západ země, což opět vedlo ke zvýšení polarizace tureckého prostoru. Aspekt, který následuje politickou scénu, je i mezinárodní obchod. Jak již bylo zmíněno výše, turecký obchod je navázán především na Evropu a regiony nacházející se na západě mají větší předpoklady k dynamickému rozvoji.

Jestliže mluvíme o poloze, nesmíme opomenout ani přírodní složku fyzicko-geografického umístění Turecka. Právě poloostrov Malé Asie je ovlivňován více než kterékoli jiné území přírodními podmínkami. Tento aspekt se projevuje především na sídelní struktuře a rozmístění obyvatelstva. Především kvůli velmi hornatému prostředí, se větší sídelní struktury nacházejí pouze na nížinném pobřeží. Hornatý povrch silně determinuje i rozmístění pozemní infrastruktury, která se taktéž nachází především na nižším západě a poblíž pobřeží.

Neméně důležitý pro vývoj regionů je i vznik Turecké republiky v roce 1923. V tomto období byla Ankara vyhlášena, namísto Istanbulu, hlavním městem a tento region byl vystaven dynamickému rozvoji, o čemž svědčí fakt, že v roce 1923 žilo v Ankaře jen 35 000 obyvatel a v roce 1950 již přes 280 000 (Wikipedia 2018). Obrovské finanční prostředky však nesměřovaly jen do regionu hlavního města, ale i do dalších průmyslových regionů. Prakticky můžeme říct, že se jednalo o fázi industrializace tureckého průmyslu, který taktéž velmi silně determinoval socioekonomické aspekty v regionech. Právě industrializace vybraných, především západních regionů může za velmi rozdílné podmínky mezi západem a východem, který byl dlouho dobu zanedbáván a považován za periferní oblast Turecka.

Každý stát má svou historii, která jej formovala. Stejně tomu je i u Turecké republiky, kde historické faktory utvářely především sídelní strukturu. V minulosti sehrávala významnou úlohu přeprava po moři. Z tohoto důvodu vznikala přístavní města především na jihozápadním pobřeží Turecka (Pirický 2008) a díky kvetoucímu obchodu byl dán i jejich poměrně úspěšný dynamický rozvoj (Izmir, Istanbul, Antalya).

6.2 Kategorizace ukazatelů dle míry polarity

V poslední části syntézy je nutné rozdělit jednotlivé socioekonomické ukazatele podle míry disparit územní polarit. Socioekonomické ukazatele jsou řazeny podle metody odchylky od mediánu do tří skupin s vysokou, střední nebo nízkou územní polaritou. Ukazatele s vysokou mírou územní polarit dosahují největších disparit mezi sledovanými ukazateli. Skupina ukazatelů se středně silnou územní polaritou již nedosahuje tak rozličných hodnot mezi nejzápadnějším (nejvyspělejší) a nejvýchodnějším (nejvíce zaostávajícím) regionem. Poslední skupinou jsou ukazatele s nízkou územní polaritou, kde jsou rozdíly mezi regiony prakticky zanedbatelné.

Podle Váchy (2014) do skupiny ukazatelů s vysokou mírou územní polarit patří ukazatele, které vykazují nejvyšší rozdíly mezi nejzápadnějším a nejvýchodnějším regionem, přičemž jsou ve sledovaném území detekovány dvě stejně velké poloviny s jasnou územní polaritou. Ukazatele se střední územní polaritou mohou skýtat taktéž velké rozdíly mezi nejzápadnějším a nejvýchodnějším regionem, ale není zde patrný směr převažujícího gradientu. Do poslední skupiny ukazatelů náleží ukazatele s nízkou mírou územní polarit. Rozdíly mezi nejzápadnějším a nejvýchodnějším regionem jsou minimální a územní polarita je zde velmi slabá.

Tabulka č. 10: Kategorizace ukazatelů dle míry polarit

Socioekonomické ukazatele	Míra územní polarit
Podíl negramotných	Vysoká
Výsledky parlamentních voleb	
HDP na 1 obyvatele	
Zaměstnanost v terciéru	Střední
Průměrný hrubý měsíční příjem	
Podíl VŠ vzdělaných	
Nezaměstnanost	
Hustota zalidnění	
Celkový přírůstek	Nízká
Míra rozvodovosti	

Zdroj: Vlastní zpracování

Kritéria vysoké míry územní polarit splňují hned 3 ukazatele, a sice podíl negramotných, výsledky parlamentních voleb a HDP na 1 obyvatele. U všech těchto ukazatelů dosahují rozdíly mezi regiony svých maxim a současně rozdělují území Turecké republiky na dvě části. Prvním ukazatelem s vysokou mírou územní polarizace je podíl negramotných. Nejnížší podíl negramotných je v regionu Izmir (2,17 %) a naopak nejvyšší

v regionu Mardin (9,99 %). Vysokou hodnotu územní polarity vykazuje i ukazatel výsledku parlamentních voleb. Nejméně voličů odevzdalo hlas vítězné straně AKP v Adaně (34,5 %) a nejvíce v Konye (69,2 %). Posledním ukazatelem spadajícím do skupiny s vysokou územní polaritou je HDP na 1 obyvatele. Tento ekonomický ukazatel vychází jako nejnižší v regionu Van, kde tvoří jen 4 959 \$. Nejlépe si pak stojí Istanbul s 19 957 \$.

Druhá skupina se střední mírou polarity je již početnější a nachází se zde dokonce 6 ukazatelů. I přes vysoký rozdíl mezi nejspolehlivějším (nejzápadnějším) a nejvíce zaostávajícím (východním) regionem se ukazatel zaměstnanosti v terciéru nachází ve skupině se střední mírou polarity, ovšem není zde patrný její převažující směr. Nejvíce zaměstnaných v terciéru je v regionu s hlavním městem Ankarou (71,9 %) a naopak nejméně v rurálním regionu Ağrı (31,5%). Dalším ukazatelem se středně velkou mírou polarity je průměrný hrubý měsíční příjem, který je nejvyšší v Istanbulu (682 \$) a naopak nejnižší v Gaziantepu (485 \$). Podíl vysokoškolsky vzdělaných dosahuje poměrně značných rozdílů, ale jako tomu bylo u předcházejících ukazatelů, tak i zde není bezpečně patrný převažující gradient. Podíl vysokoškolsky vzdělaných je nejvyšší v Ankaře (22,7 %) a nejnižší v regionu Şanlıurfa (10,25 %). Ukazatel vysokoškolsky vzdělaných následuje míra nezaměstnanosti, která je územně velmi roztržena a i přes velký rozdíl maxima a minima nelze rozdělit Tureckou republiku skrze tento ukazatel na dvě části. Nejvyšší míra nezaměstnanosti je v Mardinu, kde dosahuje neuvěřitelných 28,3 % a nejnižší v Trabzonu s velmi solidní hodnotou 4,5 %. Posledním ukazatelem se střední mírou územní polarity je ukazatel celkového přírůstku. I zde hodnoty dosahují velmi rozličných hodnot, ovšem tak jako tomu bylo i u předešlých ukazatelů ani zde nelze jednoznačně rozdělit Turecko na dvě poloviny.

V poslední skupině s nízkou mírou územní polarity se nachází pouze jeden ukazatel, a sice míra rozvodovosti, které je celkově v Turecku velmi nízká a tak se zde nevyskytují ani velké disparity mezi sledovanými regiony. Nejzápadnějších hodnot dosahuje region Izmir, kde míra rozvodovosti čítá 2,63 ‰. Naopak nejnižších hodnot dosahují východní, tradiční regiony Van a Mardin, kde je hodnota ukazatele míry rozvodovosti jen 0,27 ‰.

Prakticky všechny ukazatele dosahují velkých rozdílů mezi nejspolehlivějšími a nejvíce zaostávajícími regiony. Tento trend je zapříčiněn pravděpodobně velkou rozlehlostí tureckého území, ale také implementací financí do regionů. Jediný

socioekonomický ukazatel nepotvrzující pravidlo velkých disparit v území, je míra rozvodovosti. V rámci regionů Turecka jde o jakési anomální chování, neboť rozdíl mezi maximem a minimem regionů tvoří jen 2 %.

6.3 Specifika

Územní polarita Turecké republiky je sama o sobě velmi specifická. U většiny evropských středomořských států se totiž na rozdíl od Turecka nachází severojižní gradient územní polarit. Severojižní gradient územní polarit nalezneme např. u států jako Itálie, Chorvatska, atd. Nejvyspělejší regiony těchto států se nachází na severu především proto, že tyto území sousedí s evropskými vyspělými státy a jsou jimi pozitivně ovlivňovány. Ovšem na severu Turecké republiky se nachází Černé moře, které podmiňuje své sousední regiony především jen k rybnářství. I v tomto případě však sehrává důležitou roli vyspělá Evropa, na kterou je Turecká republika poměrně silně navázána a proto zde můžeme pozorovat západovýchodní gradient územní polarit.

Územní polarita Turecka je specifická především proto, že zde nenalezneme jako u jiných stredo-evropských států (Polsko, ČR, Slovensko, Maďarsko) dominanci hlavního města, které dominuje prakticky ve všech sledovaných ukazatelích. Hlavní město Ankara stojí prakticky vždy v čele hodnot socioekonomických ukazatelů, ovšem je doplněna ještě dvěma regiony, které taktéž silně převyšují všechny ostatní regiony svou vyspělostí. Jde o západní regiony Istanbul a Izmir, které v určitých ukazatelích předčí region hlavního města Ankary. Dominantní postavení těchto tří regionů potvrzuje i analýza faktorů, která shledává regiony Istanbul, Ankaru a Izmir jako nejvyspělejší nejzápadnější v tomto pořadí.

Region Istanbul se vymyká především v ukazatelích HDP per capita a hustoty zalidnění. Ekonomický ukazatel HDP per capita silně převyšuje hodnoty ostatních regionů a jde tak o suverénně ekonomicky nejvýkonnější region celého Turecka. Taktéž sociální ukazatel hustoty zalidnění silně dominuje celé Turecké republice a pro analytické účely práce musel být upraven, aby nedošlo k přílišnému zkreslení ostatních ukazatelů při výpočtu souhrnného indexu. V tomto regionu žije totiž téměř 15 milionů lidí, což tvoří rozdíl s druhým nejlidnatějším regionem (Ankary) 10 milionů lidí. Region Ankary dominuje především v ekonomickém ukazateli podílu zaměstnaných osob v terciéru a vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Zaměstnanost v terciéru v regionu hlavního města Ankary je více než 71 %, což vytváří specifický region zaměstnaných v odvětví služeb, ke kterému se přibližuje snad jen region Istanbul. Obdobným případem je i poměr

vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, které zde dosahuje nejvyšších hodnot, ke kterým se blíží taktéž jen regiony Izmir a Istanbul. Nejlepších výsledků v oblasti vymýcení negramotnosti dosahuje region Izmir, kde je hodnota negramotnosti jen 2 %, což představuje v kontextu Turecka velmi nízkou hodnotu.

Naopak mezi nejméně vyspělé východní regiony se zařadily regiony Sanliurfa, Van a Mardin. Jsou to regiony, které vytváří protipól nejvyspělejších regionům, a které se chovají naprosto opačně. Lze zde vysledovat opakující se chování nejvyspělejších regionů Ankary, Izmiru a Istanbulu a naopak nejvíce zaostalých Sanliurfy, Vanu a Mardinu. Když v některém z ukazatelů (HDP per capita, VŠ vzdělání, negramotnost, atd.) budou dominovat regiony Ankary, Istanbulu a Izmiru, tak regiony Sanliurfa, Van a Mardin budou dosahovat vůbec nejhorších hodnot.

Socioekonomické ukazatele vytváří svými hodnotami rozdílnou míru územní polariry. Sociální ukazatel míry rozvodovosti vytváří vůbec nejnižší disparity územní polariry mezi regiony Turecké republiky. Rozdíl mezi nejzaostalejším regionem a nejvyspělejším tvoří jen 2 %. Naopak nejvíce diferenciované ukazatele jsou HDP per capita, podíl negramotných a výsledky parlamentních voleb. U těchto ukazatelů dosahuje územní polariry vůbec největších disparit ze všech sledovaných ukazatelů.

Tureckou republiku lze do jisté míry srovnávat s ostatními evropskými státy. Například ukazatele míry rozvodovosti, či vysokoškolsky vzdělané části populace dosahují velmi podobných hodnot jako u Polska, či Maďarska. Ovšem nalezneme zde více socioekonomických ukazatelů, které jsou neporovnatelné s hodnotami evropských států. Mezi nepoměrně rozdílný ukazatel patří například celkový přírůstek, který v Turecké republice dosahuje silně kladných čísel, ale naopak v evropských státech spíše záporných. Dalším takovým to ukazatelem je i negramotnost, která byla v Evropě téměř vymýcena, ale v Turecku dosahuje v některých regionech téměř 10 %. Dalším nesrovnatelným ukazatelem je i zaměstnanost v terciéru. V Evropě prakticky nenalezneme státy s převažujícími regiony, kde by byl podíl zaměstnaných v terciéru nižší než 50 %, avšak v Turecku je takových regionů 17 z celkových 26. Dalším ukazatelem, který nelze komparovat je míra religiozity. V Turecku totiž žije 99 % věřících muslimů a v Evropě nenalezneme žádný stát s tak vysokými hodnotami věřících. Turecko tak lze porovnávat snad jen s katolickým Polskem, kde je podíl věřících vyšší než 90 %.

I přes poměrně dynamický rozvoj v posledních letech nelze Turecko plně zařadit do evropského kontextu, neboť se zde vyskytuje příliš mnoho disparit právě mezi evropskými

státy a Tureckou republikou. Tyto odlišnosti nalezneme prakticky kdekoli od míry vzdělanosti po výkon ekonomiky a zaměření na služby až po politické preference.

7. ZÁVĚR

Stěžejním cílem této práce byla detekce územní polaritý Turecké republiky sledovaná prostřednictvím deseti vybraných socioekonomických ukazatelů. Analýza a následná syntéza těchto determinantů diferencovala na regionální úrovni NUTS 2 Turecko do dvou skupin, západních vyspělejších a východních zaostávajících regionů. Z čehož vyvstal další cíl práce, tedy sledování oněch prostorových disparit regionální diferenciace a odhalování jejich pravidelností. Nedílnou součástí práce je i zkoumání a následné objasnění kauzalit odlišností jednotlivých územních jednotek NUTS 2.

Pro objektivní postihnutí problematiky územní polaritý Turecka byla použita komplexní analýza faktorů, která byla za účelem verifikace výsledků zpracována dvěma odlišnými metodami, metodou využívající pořadí a metodou odchylky od mediánu. Obě tyto metody rozdělily turecké regiony na vyspělejší část, čítající 13 regionů a stejně početnou zaostávající část. Jediné anomální chování se projevilo u regionů Kayseri a Gaziantep. Metoda využívající pořadí ustanovila prvně jmenovaný region Kayseri jako západní vyspělejší region, zatímco Gaziantep vycházel jako východní zaostávající. To se však obrátilo u metody odchylky od mediánu, kde region Gaziantep nahradil region Kayseri ve skupině 13 vyspělejších regionů Turecka. Po aplikaci kvantitativních metod došlo k rozdělení tureckého území na dvě shodně početné skupiny regionů, přičemž mezi vyspělejší západní regiony patří region Istanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, a Gaziantep. Všechny jmenované regiony se nachází v západní části Turecka a sousedí s dalšími vyspělejšími regiony až na již zmiňovaný region Gaziantep. Z důvodů využití pravidla neexistence enkláv (Váchy 2014), byl proto region Gaziantep nahrazen regionem Kayseri za účelem větší celistvosti území, neboť region Kayseri alespoň přímo sousedí s dalším vyspělejším regionem Adanou. Chování sledovaných regionů tedy potvrzuje předpoklady vstupní hypotézy, tedy že na tureckém území převažuje západovýchodní gradient územní polaritý. Právě poloha zde hraje velmi důležitý determinant ve vývoji regionů, neboť západní vyspělejší hodnoty jsou přejímány hraničním efektem z evropského prostoru, popřípadě tureckých vyspělých regionů (Istanbul, Ankara, İzmir).

Ekonomický trend globalizace obchodu a dynamický růst silných metropolitních regionů se podle druhé hypotézy projevily obrovskými disparitami právě mezi těmito metropolitními, industrializovanými regiony a převážně rurálními regiony ve sféře ekonomických determinantů. Tato hypotéza byla taktéž potvrzena, neboť regiony,

kde se nachází silné jádro s lokalizovaným průmyslem (Istanbul, Ankara, Izmir, Bursa, atd.) vykazují daleko vyšší hodnoty ekonomických ukazatelů (HDP na 1 obyvatele, zaměstnanost v terciéru či hrubý průměrný výdělek). Ovšem nalezneme zde i regiony, které dosahují vysokých západních hodnot a nenachází se zde dominantní jádro. Takovýmto regionem je Kocaeli, které dosahuje velmi dobrých výsledků, i přes absenci primárního jádra, které je zde nahrazeno konurbací dvou tří set tisícových měst Izmit a Gebce.

Dalším ekonomickým aspektem, kterým se zabývá třetí hypotéza, je ukazatel zaměstnanosti v terciárním sektoru. Tato hypotéza správně předpokládá velký podíl zaměstnanosti v terciéru především v regionech s velkým městem nadregionálního významu. Největší podíl zaměstnaných v terciéru se nachází v hlavním městě Ankaře, která se stala postupem času z malého města lokálního významu metropolí mezinárodního významu. Ankara a další velká města jako Izmir, Istanbul, Mardin, aj. mají nevyšší podíl zaměstnaných v terciéru především proto, že plní správní funkci a lokalizují služby pro území provincií (NUTS 3), ale také regionů (NUTS 1). Lze souhlasit i s druhou polovinou hypotézy, a to že zaměstnanost v terciéru je podpořena čilým cestovním ruchem. Turisticky atraktivní regiony (Antalya s Tureckou riviérou a Izmir s Egejskou riviérou), nacházející se na pobřeží Egejského a Středozemního moře opravdu dosahují vyšších hodnot zaměstnanosti v terciéru. Ovšem na kolik je zde zvyšován ukazatel zaměstnanosti v terciárním sektoru, je velmi diskutabilní.

Předposlední hypotéza předpokládá výraznou dualitu především ekonomických ukazatelů mezi regiony Istanbulu a Ankary tvořící bipolární prostředí se zbytkem tureckých regionů. Ekonomické, ale i jiné ukazatele výše zmíněných regionů dosahují opravdu oproti ostatním regionům Turecka enormních výsledků, avšak nejedná se o dominanci pouze těchto dvou regionů. Nesmíme opomenout region Izmir, který dokonce převyšuje některými sledovanými ukazateli (rozvodovost, podíl negramotných) právě regiony Istanbul a Ankaru. Dominance těchto tří regionů se výrazně projevuje také u sociálních determinantů vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva a podílu negramotných, kde taktéž dosahují výrazně nejzápadnějších (nejvyspělejších) hodnot.

Velmi důležitým ukazatelem vyspělosti jednotlivých společností jsou ukazatele vzdělanosti. Turecká republika bezprostředně po svém vzniku v roce 1923 prošla několika reformami školství, které ji měly přiblížit na úroveň vyspělé Evropy. Závěrečná hypotéza této práce proto předpokládá, že podíl vysokoškolsky vzdělaných bude vyšší na západě země, než na východě a celkový podíl vysokoškolsky vzdělaných bude obdobný jako ve

vyspělé Evropě. Jak správně hypotéza predikuje, vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných se opravdu nachází v západních regionech Turecka (Ankara 22,7 %, Izmir 17,7 %, Istanbul 17,6 %). Ovšem podíl vysokoškolsky vzdělaných na celkové populaci tvoří v Turecké republice jen 15 %, zatímco v EU-28 celých 30 % (Eurostat 2017). Druhá polovina hypotézy pracuje s ukazatelem podílu nigramotných. Vyšší podíl nigramotných by se podle této hypotézy měl nacházet opět na tradičním rurálním východě, ale zároveň by měl dosahovat průměrných hodnot blízkých hodnotám evropského průměru. Stejně jako je tomu u podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, tak i podíl nigramotnosti je vyšší na východě, kde dosahuje enormních hodnot (Mardin 9,99 %, Şanlıurfa 9,78 %). Naopak nejspokojivějších hodnot dosahují regiony lokalizované na západě s dobrou vzdělávací infrastrukturou (Izmir 2,17 %, Ankara 2,51 %). V některých evropských státech jako například v ČR není podíl nigramotných vůbec sledován, neboť zde byla nigramotnost téměř vymýcena. V Turecké republice je tento aspekt sledován v celorepublikových cenzech každých deset let a v roce 2011 dosáhl pro stredoevropana těžko uvěřitelných 5 % celkové populace. Je tedy zřejmé, že ani ukazatel podílu nigramotných se stejně jako podíl vysokoškolsky vzdělaných neblíží situaci v Evropě.

Jako podklad pro analýzu územní diferenciaci Turecka posloužilo deset socioekonomických ukazatelů, které však nejsou jedinými determinanty ovlivňujícími územní polaritu. Tato práce se okrajově dotýká i cestovního ruchu, dopravní infrastruktury či investic, které skýtají další možnosti případných ukazatelů analýzy faktorů, skrze které by mohl být povrch Turecka analyzován. Mohlo by dojít i k vytvoření detailnější analýzy a syntézy územní polaritu Turecka na provinčním měřítku jednotek NUTS 3, kterých se v Turecké republice nachází 81. Ovšem postihnutí komplexní geografické reality ve všech 81 provinciích by bylo značně náročné, především pro nedostatečnost statistických dat. Dalším problémem pro vytvoření komparabilní práce územní polaritu Turecka je i časová proměnlivost sledovaného tématu, protože socioekonomické ukazatele se velmi rychle vyvíjí a mění.

O proměnlivosti transformace socioekonomických ukazatelů svědčí i to, že se Turecká republika od začátku 21. století velmi dynamicky rozvíjela a jen jeho populace vzrostla o neskutečných 17 milionů obyvatel. Jak již bylo řečeno, Turecko udělalo za posledních 20 let velký skok kupředu, co se týče reindustrializace, vývoje ekonomiky a pozemní infrastruktury. Tyto změny ještě zvyšují územní polaritu Turecké republiky, neboť kapitál směřuje především do západních regionů s velkými městy, stejně tak i plánovaná výstavba pozemní infrastruktury, proto se tedy v dohledné době nedá počítat

s nivelizací regionálních rozdílů. Avšak veškerý vývoj této země je nyní v rukou vládní strany AKP a prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğan, který má ve svých rukou po změně ústavy v roce 2017 prakticky neomezenou moc.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Literatura:

BERNARD, J. (2012): Prostorové vzorce rozvinutosti venkovských obcí Česka. *Geografie*, 117, č. 1, s. 72–94.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje*. Karolinum, 344 s.

DERVIS, K., EMERSON, M., GROS, D., ÜLGEN, S., (2004): *The European transformation of modern Turkey*. Centre for European policy studies, 116 s.

GONĚC, V., (2002): *Od „malé Evropy“ k „velké Evropě“: Dějiny rozšiřování Evropských společenství/Evropské unie, 1950-2002*. Masarykova univerzita, Brno, 237 s.

GEZICI, F., HEWINGS, G. (2004): *Regional Convergence and Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey*. *Review of urban and regional development studies*, 16, č. 2, s. 113-132.

HAVLÍČEK, T., JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2005): *Vybrané teoretickometodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí*. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*, KSGRR PřF UK, Praha, s. 6–24.

JURČOVÁ, D., (2005): *Slovník demografických pojmů*. Infostat, Bratislava, 72 s.

KEBZA, M. (2015): *Územní polarita socioekonomické diferenciacie Maďarska*. Bakalářská práce. Katedra geografie, pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, 79 s.

KNĚŽÍČKOVÁ, M., (2015): *Územní polarita socioekonomické diferenciacie Spolkové republiky Německo*. Bakalářská práce. Katedra geografie, pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, 89 s.

- KOVAŘÍKOVÁ, M. (2013): Turecko a jeho politický vývoj ve 20. a 21. století. Bakalářská práce. Katedra společenských věd, pedagogická fakulta, Palackého univerzita v Olomouci, Olomouc, 44 s.
- KŘEN, J. (2005): Dvě století střední Evropy. Argo, Praha, 1109 s.
- KURCOVÁ, M. (2012): Mustafa Kemal Atatürk a jeho postoj k Islámu. Bakalářská práce. Katedra historie, filosofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, 48 s.
- LEGIERSKÁ, Y. (2007): Statistika v cestovním ruchu. Singular Czech, Praha, 54 s.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis, Sociologický ústav AV ČR, č. 2, Praha, s. 321 – 348.
- NOVÁČEK, A. (2012): Dualita Evropy: historickogeografická analýza. Nakladatelství ČGS – edice Geographica, Praha, 241 s.
- NOVÁČEK, A. (2014): Historical-Geographical Determinants of the West-East Territorial Disparities in the Central European Countries. Europa XXI, vol. 26, Polish Academy of Science, Warsaw, pp. 7 – 40
- PTÁČKOVÁ, G. (2013): Analýza turecké zahraniční politiky v letech 2002 – 2013. Diplomová práce. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno, 85 s.
- PIRICKÝ, G. (2008): Turecko. Libri, Praha, 200 s.
- SHAW, S., SHAW, K., (1976): History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. Cambridge University Press, Cambridge, 368 s.
- SHEEHAN, S. (2004): Cultures of the world, Turkey. Marshall Cavendish Corporation, New York, 128 s.
- TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. a kolektiv (2008): Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 411 s.

VALADASHCHUK, A., (2012): Turecko mezi Evropou a Blízkým Východem. Bakalářská práce. Katedra historie, filosofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, 61 s.

VÁCHA, L., (2014): Územní polarita socioekonomické diferenciaci Polska. Bakalářská práce. Katedra geografie, pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice, 77 s.

VAŇOUSOVÁ, D. (2015): Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP) a Evropská unie: Analýza zájmu o vstup do EU. Bakalářská práce. Bakalářská práce. Institut mezinárodních studií, fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 58 s.

Internetové zdroje:

AGLOINFO (2018): Fishing in Turkey, <https://www.angloinfo.com/how-to/turkey/lifestyle/sports-leisure/fishing> (3. 2. 2018)

BBC (2017): Turkey profile – Timeline, <http://www.bbc.com/news/world-europe-17994865> (12. 12. 2017)

BUSSINESINFO (2017): Turecko: Zahraniční obchod a investice, <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/turecko-zahranicni-obchod-a-investice-19210.html> (24. 2. 2018)

BLOTEVOGEL, H., H. (2012): Globální trendy a regionální dopady, budoucí výzvy pro regionální rozvoj, <http://docplayer.cz/17643687-Globalni-trendy-a-regionalni-dopady-budouci-vyzvy-pro-regionalni-rozvoj.html> (8. 2. 2018)

CIA (2017): The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (15. 9. 2017)

ČERBA, O. (2013): Teorie centrálních míst, http://old.gis.zcu.cz/studium/ssg/Materialy/Teorie_centralnich_mist.pdf (4. 12. 2017)

DOĞRUEL, F. (2013): Deindustrialization of old industrial regions in Turkey, <http://journals.openedition.org/rives/4528> (3. 2. 2018)

- ELECTION RESOURCES ON THE INTERNET (2014): Elections to the Turkish National Assembly,
<http://electionresources.org/tr/> (12. 12. 2017)
- ENVIWEB (2008): Nerostné bohatství Turecka,
<http://www.enviweb.cz/69524> (19. 11. 2017)
- EUROSTAT (2017): Regional Statistics,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/database (3. 10. 2017)
- ISTANBUL POLICY CENTER (2018): Trends in turkish civil society,
https://www.stiftung-mercator.de/Trends_in_Turkish_Civil_Society.pdf (6. 2. 2018)
- MAHALO (2017): Historie Turecka,
<http://www.mahalo.cz/turecko/informace-o-turecku/historie-turecka.html> (12. 12. 2017)
- MATEMATIKA.CZ (2010): Medián,
<http://www.matematika.cz/median> (16. 2. 2014)
- MULÍČEK, O. (2008): Modely sídelního systému,
https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=57101 (5. 11. 2017)
- THIM, M. (2009): Vývoj Turecko-Íránských vztahů – šance pro Evropu,
<https://www.respekt.cz/fokus/vyvoj-turecko-iranskych-vztahu-sance-pro-evropu> (24. 2. 2018)
- TAN, M., G. (2007): Women, education and development in Turkey,
<http://www.srii.org/content/upload/documents/dd35e33c-6840-40ae-b51f-49105dc5cc6c.pdf> (16. 3. 2018)
- TUČEK, F. (2017): Turecko,
<https://www.euroskop.cz/9132/sekce/turecko/> (26. 2. 2018)

TURKSTAT (2017): Statistics by theme,
<http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist> (8. 9. 2017)

ŠKALOUDOVÁ, A. (2010): Faktorová analýza,
<http://kps.pedf.cuni.cz/skalouda/fa/> (16. 2. 2017)

UUR (2016): NUTS,
<http://portal.uur.cz/spravni-usporadani-cr-organy-uzemniho-planovani/nuts.asp> (5. 11. 2017)

WENR (2017): Education in Turkey,
<https://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey> (8. 12. 2017)

WIKIPEDIA (2018): Turkey,
<https://en.wikipedia.org/wiki/Turkey> (6. 2. 2018)

9. SEZNAM MAP

Mapa č. 1: Regiony Turecka	18
Mapa č. 2: Hrubý domácí produkt v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2014.....	38
Mapa č. 3: Míra nezaměstnanosti v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2016.....	39
Mapa č. 4: Zaměstnanost v terciárním sektoru v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2016.....	40
Mapa č. 5: Průměrná hrubá měsíční mzda v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2015.....	41
Mapa č. 6: Celkový přírůstek obyvatel v NUTS 2 regionech Tureck a v letech 2014 až 2015.....	43
Mapa č. 7: Míra rozvodovosti v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2016.....	44
Mapa č. 8: Podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2015	45
Mapa č. 9: Podíl negramotných obyvatel v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2011.....	46
Mapa č. 10: Hustota zalidnění v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2015	47
Mapa č. 11: Výsledky parlamentních voleb v NUTS 2 regionech Turecka v roce 2015.....	49
Mapa č. 12: Územní polarita socioekonomické diferenciacce v NUTS 2 regionech Turecka	58
Mapa č. 13: Územní polarita socioekonomické diferenciacce Turecka (neexistence enkláv)	59

10. SEZNAM TABULEK

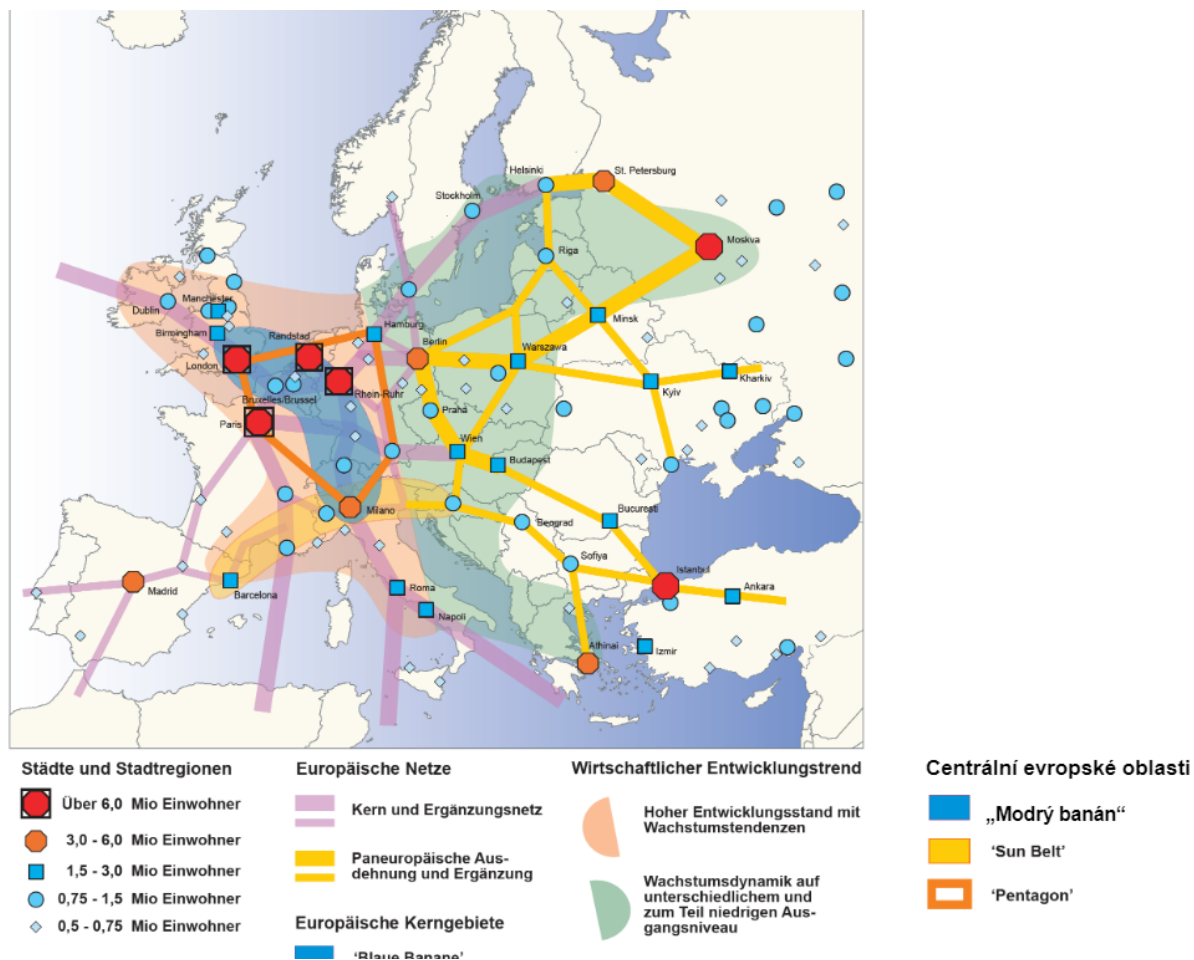
Tabulka č. 1: Vybrané kategorizované ukazatele	19
Tabulka č. 2: Komparace vybraných ukazatelů Turecka a jeho sousedních států.....	34
Tabulka č. 3: Ekonomické ukazatele regionů NUTS 2 Turecka	37
Tabulka č. 4: Sociální ukazatele regionů NUTS 2 Turecka.....	42
Tabulka č. 5: Ostatní ukazatele regionů NUTS 2 Turecka.....	48
Tabulka č. 6: Pořadí regionů NUTS 2 Turecka podle sledovaných ukazatelů	51
Tabulka č. 7: Indexy metody využívající pořadí v regionech NUTS 2 Turecka	52
Tabulka č. 8: Hodnoty získané pomocí odchylky od mediánu.....	54
Tabulka č. 9: Souhrnné indexy získané pomocí odchylky od mediánu.....	55
Tabulka č. 10: Kategorizace ukazatelů dle míry polarity	62

11. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Evropské ekonomické osy..... 76

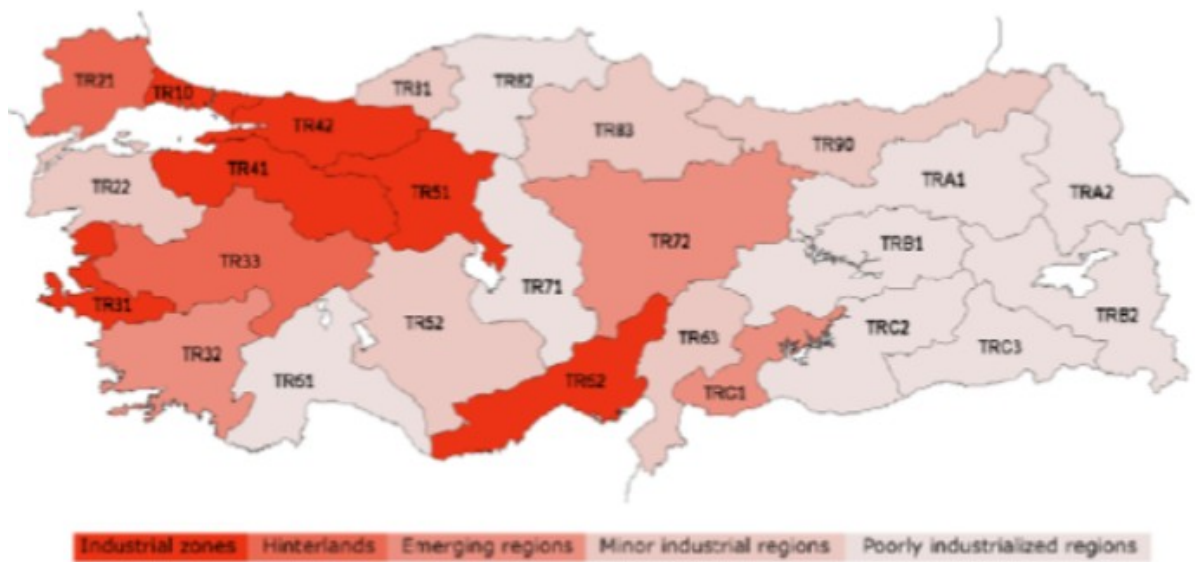
Příloha č. 2: Průmyslové regiony NUTS 2 regionů Turecka..... 77

Příloha č. 1: Evropské ekonomické osy

Zdroj: Blotevogel (2012)

Příloha č. 2: Průmyslové regiony NUTS 2 regionů Turecka

Zdroj: Doğruel (2013)